

Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht

Master Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Masterthesis

EEN ALTERNATIEVE INTEGRATIEPARADOX

De invloed van verblijfsduur op ervaren groepsdiscriminatie, gemeten onder de vier grootste niet-westerse vluchtelingengroepen in Nederland

Naam: Boris Borsje

Studentnummer: 3466515

Begeleider: Dr. Fenella Fleischmann

Tweede begeleider: Drs. Gerrit-Bartus Dielissen

Datum: 2 juli 2014

DANKWOORD

Ik wil hierbij iedereen bedanken die mij, in welke vorm dan ook, heeft ondersteund bij het maken van deze masterthesis. Het is een lang half jaar geweest dat zich het beste laat omschrijven met de Engelse term *emotional rollercoaster*. Een leerzaam proces waarin voor- en tegenslagen mij uiteindelijk sterker hebben gemaakt. Ik wil Fenella bedanken voor haar toewijding en inzet bij haar rol als masterbegeleider. Zonder haar constructieve feedback was dit product nooit tot stand gekomen. Ook wil ik mijn studiegenoten bedanken, zonder wie ik die ellenlange dagen in de universiteitsbibliotheek nooit volgehouden zou hebben. Mijn ouders wil ik bedanken voor hun op- en aanmerkingen bij het schrijven van de thesis. Ten slotte gaat mijn dank uit naar mijn vrienden die me op de juiste momenten een hart onder de riem hebben gestoken. Het afgelopen halfjaar is een drukke, leerzame en gezellige periode geweest waar ik later met veel plezier op terug zal kijken. Ik dank jullie allen!

SAMENVATTING

Recent onderzoek toont aan dat hoger opgeleide migranten, die over het algemeen beter geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving, meer (groeps)discriminatie ervaren dan lager opgeleide migranten. Dit is opmerkelijk, omdat het haaks staat op de idee dat migranten minder discriminatie ervaren naarmate zij beter zijn geïntegreerd. Dit fenomeen wordt daarom ook wel aangeduid als de *integratieparadox*. Eerder onderzoek naar de integratieparadox kijkt vooral naar opleidingsniveau als indicator voor sociaal-culturele integratie en richt zich voornamelijk op de vier ‘klassieke’ groepen migranten in Nederland. In deze thesis wordt echter gekeken naar een *alternatieve* integratieparadox waarbij verblijfsduur wordt gezien als indicator voor sociaal-culturele integratie. Onderzocht wordt of en in welke mate deze alternatieve integratieparadox ook voorkomt onder de vier grootste groepen niet-westerse vluchtelingen in Nederland en of de mate van groepsdiscriminatie kan worden verklaard door drie indicatoren van sociaal-culturele integratie. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat niet-westerse vluchtelingen inderdaad meer groepsdiscriminatie ervaren naarmate zij langer woonachtig zijn in Nederland. Dit effect wordt gemedieerd door drie indicatoren van sociaal-culturele integratie, namelijk ‘contact met autochtone Nederlanders’, ‘beheersing van de Nederlandse taal’ en ‘identificatie met Nederland’. Hoewel de resultaten uitwijzen dat een sterke identificatie met Nederland en contact met autochtone Nederlanders tot *minder* ervaren groepsdiscriminatie leidt, kan geconcludeerd worden dat niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland woonachtig zijn meer groepsdiscriminatie ervaren. Daarnaast is gecontroleerd voor etnische herkomst, opleidingsniveau, geslacht en leeftijd en uit de analyse blijkt dat Iraniërs significant meer discriminatie ervaren dan Afghanen, terwijl Somaliërs significant minder discriminatie ervaren dan de groep Afghanen. Daarnaast blijkt het effect ook significant te zijn voor opleidingsniveau en ervaren vluchtelingen van 45 jaar en ouder meer discriminatie dan jongere vluchtelingen. Geslacht blijkt geen significante predictor te zijn. Een analyse met de Sobel-test wijst uit dat enkel het mediatie-effect van ‘taalbeheersing’ en ‘identificatie met Nederland’ statistisch significant blijken te zijn.

INTRODUCTIE

Er is in Nederland al veel onderzoek verricht naar de sociaal-culturele integratie van ‘klassieke’ migrantengroepen: de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse immigranten die samen de vier grootste groepen niet-westerse etnische minderheden in Nederland vormen (Gijsberts, Huijnk, & Dagevos, 2012). In vergelijking met de ‘klassieke’ migrantengroepen in Nederland is er echter minder bekend over de sociaal-culturele integratie van zogenaamde ‘nieuwe’ groepen: immigranten van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische afkomst die samen de vier grootste groepen niet-westerse *vluchtelingen* in Nederland vormen. Dit is opmerkelijk, omdat zij toch een omvangrijke en heterogene groep vormen (Dourleijn & Dagevos, 2011; CBS, 2014). In vergelijking met andere migrantengroepen in Nederland zijn niet-westerse vluchtelingen relatief succesvol: ze hebben een betere arbeidsmarktpositie en zijn vaker hoger opgeleid (Dourleijn & Dagevos, 2011; Huijnk & Dagevos, 2012). Dit wijst erop dat niet-westerse vluchtelingen beter geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving dan andere groepen etnische minderheden (Buijs, Demant, & Hamdy, 2006; Doorn, Scheepers, & Dagevos, 2012).

Recent onderzoek toont echter aan dat hoger opgeleide migranten vaker een negatief maatschappelijk klimaat ervaren dan lager opgeleide migranten: zij geven aan zich in beperkte mate geaccepteerd te voelen en vaker discriminatie te ervaren door de autochtone Nederlandse bevolking. Dit is opmerkelijk, omdat hoger opgeleide migranten over het algemeen beter geïntegreerd zijn in de samenleving dan lager opgeleide migranten (Doorn et al., 2012). Dit fenomeen wordt ook wel de *integratieparadox* genoemd (Buijs et al., 2006; Gijsberts & Vervoort, 2009; Gijsberts & Lubbers, 2009; Huijnk & Dagevos, 2012; Doorn et al., 2012; De Vroome, Martinovic, & Verkuyten, 2014) en staat haaks op het populaire beeld dat etnische minderheden minder discriminatie en meer acceptatie ervaren naarmate zij beter geïntegreerd zijn in de ontvangende samenleving (Gordon, 1964; Alba & Nee, 2003; Tolsma, Gijsberts, & Lubbers, 2012).

Buijs et al. (2006) zijn de eerste die daadwerkelijk over een integratieparadox spreken. Bij hun onderzoek naar de sociaal-culturele integratie van Marokkaanse en Turkse jongeren in Nederland zagen zij dat Marokkaanse jongeren beter waren geïntegreerd in de Nederlandse samenleving dan Turkse jongeren. Het gevolg was dat deze groep meer waarde gingen hechten aan acceptatie in de samenleving door autochtone Nederlanders. Toch werden de Marokkaanse jongeren vaker geconfronteerd met discriminatie en voelden zij zich vaker

buitengesloten dan Turkse jongeren. Deze contradictie wordt door Buijs et al. de integratieparadox genoemd: hoe meer sociale contacten immigranten hebben in de ontvangende samenleving, hoe kwetsbaarder zij zijn voor culturele conflicten en verschijnselen van buitensluiting, zoals discriminatie. Een verklaring voor de integratieparadox kan worden gezocht in het idee dat hoger opgeleide migranten eerder in aanraking komen met het huidige negatieve (politieke) debat over de integratieproblematiek dan lager opgeleide migranten, zodat zij zich bewuster zouden zijn van hun sociaal-culturele achterstand in de Nederlandse maatschappij. Een andere verklaring moet gezocht worden in het feit dat er onder succesvollere migranten, ondanks een gestegen werk- en opleidingsniveau, nog steeds een sterke achterstand lijkt te bestaan ten opzichte van de autochtone Nederlandse bevolking: zij zijn opvallend vaak werkloos en bij diegenen die wel werken sluit het beroepsniveau niet goed aan bij hun opleiding. Dit geldt vooral voor hoger opgeleide migranten (Dourleijn, 2010). De verwachtingen zijn weliswaar gestegen, maar wanneer deze niet worden ingelost kan dit leiden tot gevoelens van teleurstelling (Buijs et al., 2006; Gijsberts & Vervoort, 2009).

Een alternatieve integratieparadox

In deze thesis zal worden onderzocht of de integratieparadox ook bestaat onder de vier grootste niet-westerse vluchtelingengroepen in Nederland, in welke mate het fenomeen voorkomt en welke oorzaken hieraan ten grondslag liggen. Om dit te onderzoeken zal worden gekeken in welke mate niet-westerse vluchtelingen discriminatie ervaren en in welke mate dit kan worden toegeschreven aan hun sociaal-culturele integratie in de Nederlandse samenleving.

Een groot deel van de vier groepen niet-westerse vluchtelingen heeft hun opleiding in het land van herkomst behaald (Dourleijn, 2010; Huijnk & Dagevos, 2012). Omdat deze thesis zich specifiek op de Nederlandse context richt, wordt verwacht dat opleidingsniveau een minder relevante indicator zal zijn voor sociaal-culturele integratie. Daarnaast verblijven veel niet-westerse vluchtelingen al jaren in Nederland, wat doet vermoeden dat de lengte van het verblijf waarschijnlijk een betere indicator zal zijn voor de mate van sociaal-culturele integratie. In dit onderzoek zal daarom een *alternatieve* integratieparadox worden onderzocht waarbij – in tegenstelling tot andere onderzoeken – niet opleidingsniveau, maar *verblijfsduur* wordt genomen als indicator van sociaal-culturele integratie. Hieruit volgt de verwachting dat niet-westerse vluchtelingen beter geïntegreerd zullen zijn in de samenleving naarmate zij langer in Nederland wonen, wat er vervolgens toe zal leiden dat zij meer discriminatie zullen

ervaren. In dit onderzoek staat daarom de volgende vraag centraal: ‘*Ervaren niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven meer groepsdiscriminatie dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven, en in welke mate kan dit verklaard worden door verschillen in sociaal-culturele integratie?*’. Het onderzoek heeft tot doel om te kijken of de alternatieve integratieparadox ook geldt voor de vier groepen niet-westerse vluchtelingen in Nederland. Ook zal hierbij worden onderzocht in welke mate sociaal-culturele integratie een verklaring kan bieden voor het bestaan van discriminatiegevoelens onder niet-westerse vluchtelingen in Nederland.

Doelgroep

In deze thesis staan vier niet-westerse *vluchtelingengroepen* in Nederland centraal: vluchtelingen uit Afghanistan, Irak, Iran en Somalië. Samen vormen zij de vier grootste groepen niet-westerse vluchtelingen in Nederland. Op 1 januari 2009 bevonden zich achtereenvolgens 31.330 Afghanen, 34.729 Irakezen, 23.526 Iraniërs en 12.961 Somaliërs in Nederland (CBS, 2014). Het gaat hierbij veelal om vluchtelingen die noodgedwongen en onverwacht zijn gevlucht vanwege de politieke of oorlogssituatie in het land van herkomst. Het merendeel van deze vluchtelingen is in de jaren '90 als asielzoeker naar Nederland gekomen (Dourleijn & Dagevos, 2011). Het is belangrijk om te vermelden dat het in deze thesis echter niet om asielzoekers gaat, maar om vluchtelingen. Formeel gezien bestaat er een belangrijk onderscheid tussen deze twee termen. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) verwoordt dit onderscheid helder in hun rapport naar de sociaal-culturele integratie van vluchtelingengroepen in Nederland: “Mensen die hun land hebben ontvlucht, kunnen in Nederland asiel aanvragen. Zolang zij geen beslissing over hun verzoek hebben ontvangen, worden zij als *asielzoeker* aangeduid. Degenen wier asielaanvraag in het kader van het Vluchtelingenverdrag van Genève¹ is gehonoreerd met een asielstatus, worden *vluchtelingen* of statushouders genoemd.” (Dourleijn & Dagevos, 2011, p. 25). Ondanks het feit dat veel niet-westerse vluchtelingen relatief hoog zijn opgeleid, blijkt hun positie in de Nederlandse samenleving nog altijd achter te lopen op die van autochtone Nederlanders. Het werkloosheidscijfer ligt hoger dan gemiddeld en bij diegenen die wel een baan hebben sluit het beroepsniveau vaak niet goed aan bij de behaalde opleiding. Daarnaast heeft een relatief

¹ Volgens dit verdrag zijn *vluchtelingen* mensen die in hun thuisland gegronde vrees voor vervolging hebben en die in een ander land op grond van het Vluchtelingenverdrag zijn opgevangen. Redenen voor deze vervolging kunnen zijn; ras, godsdienst, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep, zoals homoseksuelen. In eigen land krijgt de vluchteling geen bescherming, wat een reden kan zijn om te vluchten (Dourleijn & Dagevos, 2011).

groot deel geen vaste aanstelling (Huijnk & Dagevos, 2012, CBS, 2014). Deze situatie doet zich vooral voor bij vluchtelingen met een middelbare en hoge opleiding (Dourleijn, 2010).

Wetenschappelijke relevantie

Eerder gedaan onderzoek naar de integratieparadox onder migranten in Nederland is relatief jong: de term werd voor het eerst gebruikt in 2006 door Buijs et al., wat suggereert dat de aandacht voor het fenomeen pas enkele jaren geleden is ontstaan. Ook hebben deze onderzoeken voornamelijk betrekking op de vier groepen ‘klassieke’ migranten in Nederland en wordt vooral gekeken naar opleidingsniveau als predictor van ervaren discriminatie (Gijsberts & Vervoort, 2009; Doorn et al., 2012). Daarnaast ontbreekt het aan grootschalig kwantitatief onderzoek. Bestaand onderzoek is vaak kwalitatief van aard en beperkt in omvang, waardoor resultaten moeilijk te generaliseren zijn naar de gehele doelpopulatie. Nieuw grootschalig kwantitatief onderzoek waarbij niet-westerse vluchtelingen in Nederland centraal staan en verblijfsduur als uitgangspunt wordt genomen is kortom nodig.

Ook is er relatief weinig grootschalig kwantitatief onderzoek verricht naar de sociaal-culturele integratie van niet-westerse vluchtelingen in Nederland. Het eerste grootschalige onderzoek van kwantitatieve aard is pas recentelijk tot stand gekomen (Dourleijn & Dagevos, 2011). Deze thesis, waarbij ook naar de sociaal-culturele integratie van niet-westerse vluchtelingen in Nederland wordt gekeken, kan daarom een bijdrage leveren aan bestaand systematisch kwantitatief onderzoek naar de sociaal-culturele integratie van de beschreven groepen vluchtelingen.

Met dit grootschalige kwantitatieve onderzoek wordt kortom getracht een wetenschappelijke kennisbijdrage te leveren aan een verklaring voor het bestaan van een alternatieve integratieparadox onder vier niet-westerse vluchtelingengroepen in Nederland.

Maatschappelijke relevantie

Hoewel niet-westerse vluchtelingen in Nederland over het algemeen succesvoller zijn dan de vier groepen ‘klassieke’ migranten (zij zijn gemiddeld hoger opgeleid en hebben een betere arbeidsmarktpositie), geven zij toch te kennen een negatiever maatschappelijk klimaat te ervaren. Zo geven zij aan meer discriminatie en minder acceptatie te ervaren door de autochtone Nederlandse bevolking (Dourleijn & Dagevos, 2011; Gijsberts & Vervoort, 2009; Gijsberts & Lubbers, 2009). Dit is opmerkelijk, aangezien een hoge arbeidsparticipatie en een hoog opleidingsniveau vaak gezien worden als kenmerken van een sterke integratie in de ontvangende samenleving (Van Craen et al, 2007; Dourleijn & Dagevos, 2011). Het is goed

mogelijk dat het Nederlandse beleid dat gericht is op de integratie van migranten in de samenleving hier tekort schiet. Het is daarom belangrijk dat er meer inzicht wordt gegeven in de wijze waarop verschillende factoren van sociaal-culturele integratie ertoe kunnen leiden dat succesvollere migranten een negatiever maatschappelijk klimaat zeggen te ervaren. Het in kaart brengen van deze achterliggende mechanismen kan ervoor zorgen dat toekomstig beleid gericht en effectiever kan worden geïmplementeerd. Het is kortom van belang dat er meer inzicht wordt gegeven in het bestaan van deze paradox onder (relatief) succesvolle niet-westerse vluchtelingen in Nederland.

Twee achterliggende theoretische mechanismen van de integratieparadox

Om te kunnen begrijpen waarom de verwachting bestaat dat beter geïntegreerde niet-westerse vluchtelingen meer discriminatie ervaren is het van belang om eerst te kijken naar twee achterliggende theoretische mechanismen van de integratieparadox. Buijs et al (2006) en Doorn et al. (2012) geven een verklaring voor het fenomeen in de vorm van twee theorieën: de *theorie van toenemende verwachtingen* en de *theorie van blootstelling*.

1. *Theorie van toenemende verwachtingen*

Allereerst spreken Buijs et al. (2006) over de *theorie van toenemende verwachtingen*. Deze theorie is gebaseerd op klassieke veronderstellingen van Runciman (1966) en Gurr (1970) en stelt dat succesvollere migranten gevoelens van teleurstelling ervaren omdat zij, ondanks hun gestegen werk- en opleidingsniveau, nog steeds een sterke achterstand hebben ten opzichte van autochtone Nederlanders. Hun verwachtingen zijn weliswaar gestegen, maar worden niet ingelost. Zo krijgen zij het idee dat zij nog steeds ‘niet goed genoeg’ zijn wat kan leiden tot gevoelens van teleurstelling. Het gevolg is dat zij zich zullen afkeren van de maatschappij.

2. *Theorie van blootstelling*

Daarnaast spreken Buijs et al. (2006) over de *theory of exposure* of de *theorie van blootstelling*: het idee dat hoger opgeleide migranten sneller worden blootgesteld aan het huidige negatieve (politieke) debat over de integratieproblematiek dan lager opgeleide migranten, omdat zij beter geïnformeerd zijn door diverse media zoals televisie, radio en kranten. Als gevolg hiervan zouden zij zich bewuster zijn van hun sociaal-culturele achterstand in de Nederlandse maatschappij waardoor zij een negatief maatschappelijk klimaat zeggen te ervaren (Buijs et al., 2006; Gijsberts & Vervoort,

2009).² Daarnaast stellen Doorn et al. (2012) dat hoger opgeleide migranten over het algemeen beter geïntegreerd zijn in de maatschappij van het gastland dan lager opgeleide migranten, waardoor zij sneller in contact komen met autochtone Nederlanders. Deze blootstellingen aan interetnische contact kan leiden tot een afname van vooroordelen ten aanzien van etnische minderheden (Pettigrew & Tropp, 2006), maar kan er ook toe leiden dat zij in toenemende mate worden blootgesteld aan de negatieve reacties van leden van de meerderheidsgroep en kwetsbaarder zijn voor culturele conflicten en discriminatie (Sigelman & Welch, 1991; Cose, 1993; Hochschild, 1995; Doorn, Scheepers & Dagevos, 2012).

Integratie en subdimensies van sociaal-culturele integratie

Wanneer in het sociaalwetenschappelijke debat over de integratie van etnische minderheden wordt gesproken, valt snel op dat integratie geen eenduidig begrip is. Het is een paraplubegrip dat bestaat uit verschillende dimensies die elk trachten een verklaring te geven voor de positie van etnische minderheden in de ontvangende samenleving. Toch is er in de loop der jaren onder wetenschappers consensus ontstaan over wat het begrip precies beoogt te meten. In de bestaande wetenschappelijke literatuur en wetenschappelijke rapporten van bekende onderzoeksinstituten zoals het Sociaal en Cultureel Planbureau, Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) wordt onderscheid gemaakt tussen integratie in de *structurele* (of formele) sferen van de samenleving en de *sociaal-culturele* (of informele) sferen van de samenleving (Dagevos, 2001; Van Craen et al., 2007; Huijnk & Dagevos, 2012).

De *structurele* dimensie van integratie verwijst naar de positie die etnisch-culturele minderheden innemen in de sociaaleconomische stratificatie. Deze positie wordt kenbaar gemaakt aan de hand van verschillende indicatoren, zoals de positie op de arbeidsmarkt, de onderwijspositie (o.a. gemeten aan de hand van opleidingsniveau), de kwaliteit van de huisvesting en het inkomen. Deze dimensie wordt vooral gebruikt om economische verschijnselen in de samenleving te verklaren.

De *sociaal-culturele* dimensie verwijst naar de mate waarin etnisch-culturele minderheden zich als groep onderscheiden in de maatschappij waar zij deel van uitmaken. Zo kan er bijvoorbeeld sprake zijn van een sociale ‘afstand’ tussen verschillende groepen. Deze

² Met een *negatief maatschappelijk klimaat* wordt bedoeld dat hoger opgeleide migranten aangeven zich in mindere mate geaccepteerd te voelen en meer discriminatie zeggen te ervaren door de autochtone Nederlandse bevolking dan lager opgeleide migranten (Buijs et al., 2006).

afstand wordt in kaart gebracht door bijvoorbeeld te kijken naar de mate waarin migrantengroepen contacten onderhouden met leden uit de dominante meerderheidsgroep, de mate van identificatie met de dominante groep, etc. (Van Craen et al., 2007). Het hebben van sociale contacten met de meerderheidsgroep wordt gezien als de *sociale* component van sociaal-culturele integratie, terwijl de waarden, opvattingen en gebruiken van de etnisch-culturele minderheden de *culturele* component van sociaal-culturele integratie vormen (Van Craen, 2007; Huijnk & Dagevos, 2012). In deze thesis wordt de nadruk gelegd op de *sociaal-culturele* component van integratie.

Ook is er in dit onderzoek voor gekozen om drie specifieke subdimensies van sociaal-culturele integratie te gebruiken, namelijk: (1) *contact met autochtone Nederlanders*: de mate waarin migrantengroepen contacten onderhouden met leden uit de dominante Nederlandse meerderheidsgroep, (2) *beheersing van de Nederlandse taal*: de mate waarin migranten de Nederlandse taal begrijpen, en (3) *identificatie met Nederland*: de mate van identificatie met de meerderheidsgroep (Van Craen et al., 2007). De keuze voor deze drie subdimensies moet worden gevonden in de twee eerder geschetste theoretische verklaringen voor de integratieparadox.

Zoals beschreven stelt de *theorie van blootstelling* dat hoger opgeleide, beter geïntegreerde migranten vaker in contact komen met autochtone Nederlanders, wat ertoe leidt dat zij in toenemende mate worden blootgesteld aan de negatieve reacties van leden van de meerderheidsgroep en kwetsbaarder zijn voor het ervaren van discriminatie. Hieruit vloeit de keuze voor de eerste subdimensie voort, namelijk *contact met autochtone Nederlanders*. Omdat in deze thesis niet opleidingsniveau, maar verblijfsduur als indicator voor sociaal-culturele integratie wordt genomen, wordt verwacht dat naarmate niet-westerse vluchtelingen langer in Nederland verblijven, zij meer contact zullen hebben met autochtone Nederlanders.

Ook zijn hoger opgeleide, beter geïntegreerde migranten zich bewuster van het heersende negatieve maatschappelijke klimaat omdat zij beter in staat zijn het (politieke) debat over de integratie van culturele minderheden te volgen. Dit als gevolg van onder andere een beter gebruik van radio, kranten en televisie (Buijs et al., 2006). Hieruit volgt de keuze voor de tweede subdimensie van sociaal-culturele integratie, namelijk *beheersing van de Nederlandse taal*: wanneer niet-westerse vluchtelingen de Nederlandse taal beter begrijpen zullen zij sneller in staat zijn om de (negatieve) berichtgeving in de media te doorgronden en begrijpen zij beter dat zij als groep een achterstandspositie hebben ten opzichte van

autochtone Nederlanders. Ook maakt een betere taalbeheersing hen bewuster van negatieve uitingen in de publieke ruimte.

In lijn met de eerder beschreven theorie van toenemende verwachtingen wordt daarnaast verwacht dat niet-westerse vluchtelingen zich zullen afkeren van de Nederlandse maatschappij. Dit als gevolg van de teleurstellingen die zij ervaren omdat zij - ondanks het behaalde (relatieve) succes - toch achter blijken te lopen op de autochtone Nederlandse bevolking, (Buijs et al., 2006; Van Craen et al., 2007; Doorn et al., 2012). Dit brengt ons bij de derde en laatste subdimensie van sociaal-culturele integratie, namelijk: *identificatie met Nederland*. In deze thesis wordt een afkeer van de maatschappij gezien als een verminderde identificatie met Nederland. Verwacht wordt dat wanneer vluchtelingen zich teleurgesteld voelen dit zal samengaan met een verminderde identificatie met Nederland. Er bestaat kortom een negatief verband tussen het ervaren van discriminatiegevoelens en een verminderde identificatie met Nederland.

Uit bovenstaande theorie volgt dat contact met autochtone Nederlanders, beheersing van de Nederlandse taal en identificatie met Nederland kunnen worden gezien als kenmerken van sociaal-culturele integratie: migranten die meer contact hebben met autochtone Nederlanders, de Nederlandse taal beter beheersen en zich sterk identificeren met Nederland, zullen over het algemeen beter geïntegreerd zijn in de samenleving dan migranten die minder contact met autochtonen hebben, de taal minder goed beheersen en zich minder met Nederland identificeren (Dourleijn & Dagevos, 2011; Huijnk & Dagevos, 2012; Van Craen et al., 2007; Van Tubergen & Kalmijn, 2009; Driessen, 2004; Ackaert & Deschouwer, 1999).

Ervaren discriminatie

Discriminatie kan worden omschreven als ‘het nadelig behandelen van personen, omdat zij behoren tot een bepaalde groepering of tot een bepaalde groepering worden gerekend’ (Köbben, 1985; Veenman, 2003; Andriessen, Dagevos, Nievers, & Boog, 2007; Dourleijn & Dagevos, 2011). In dit onderzoek wordt echter gekeken naar discriminatie *ervaringen*: dus in welke mate migranten aangeven zich gediscrimineerd te *voelen*. De nadruk ligt bij deze definitie dus op het feit dat mensen nadelen *ondervinden* omdat zij tot een bepaalde groep behoren of hiertoe worden gerekend, terwijl hier juridisch of sociaalwetenschappelijk geen sprake hoeft te zijn van daadwerkelijke discriminatie (Andriessen, Fernee, & Wittebrood, 2014). Uit de literatuur blijkt dat discriminatie vaak op twee niveaus wordt ervaren: (1) *persoonlijke ervaren discriminatie*: het ervaren van discriminatie op persoonlijk niveau en (2)

ervaren groepsdiscriminatie: het idee dat migranten als groep worden gediscrimineerd (Crosby, 1984; Taylor, Wright & Porter, 1994; Van Craen et al., 2007; Dourleijn & Dagevos, 2011; Doorn et al., 2012; Andriessen et al., 2014).

Ander onderzoek wijst uit dat het ervaren van discriminatie op groepsniveau vaker voorkomt dan het ervaren van discriminatie op individueel niveau. De *personal/group discrimination discrepancy* (PGDD) is een fenomeen dat voor het eerst is onderzocht door de sociaalpsycholoog Crosby (1984). Zij stelt dat leden van een minderheidsgroep de neiging hebben om meer discriminatie te ervaren jegens hun eigen groep in het algemeen, dan dat zij persoonlijke discriminatie ervaren als lid van die groep. Discriminatie lijkt dus vooral op groepsniveau te worden ervaren en in mindere mate op individueel niveau (Crosby, 1984; Taylor et al., 1994; Buijs et al., 2006; Gijsberts & Vervoort, 2009). In deze thesis wordt daarom enkel naar ervaren discriminatie op *groepsniveau* gekeken, dus of verschillende etnische groepen niet-westerse vluchtelingen het idee hebben dat zij als groep worden gediscrimineerd. Daarnaast is vrij recent al in Nederland door Doorn et al. (2012) onderzoek verricht naar de integratieparadox waarbij het accent lag op *persoonlijke* ervaren discriminatie.

Hypothesen

Ten eerste wordt gekeken naar het *hoofdverband* van het theoretisch model. Bij dit verband wordt verwacht dat verblijfsduur van invloed is op het ervaren van discriminatie onder niet-westerse vluchtelingen in Nederland. Dit idee vloeit voort uit de eerder geïntroduceerde integratieparadox, waarbij hoger opgeleide migranten meer discriminatie blijken te ervaren in het gastland. Omdat in deze thesis niet naar opleidingsniveau maar naar de invloed van verblijfsduur op ervaren discriminatie wordt gekeken, ligt het zwaartepunt op het verband tussen verblijfsduur en ervaren discriminatie. Op basis van de eigen geïntroduceerde alternatieve integratieparadox wordt verwacht dat een langere verblijfsduur leidt tot meer ervaren discriminatie. Deze verwachting kan worden vertaald in de volgende hypothese:

H1: *Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven, ervaren meer discriminatie op groepsniveau dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven.*

Sociaal kapitaal

Van Craen et al. (2007) en Huijnk & Dagevos (2012) zien contact met autochtone Nederlanders als een belangrijke dimensie van sociaal-culturele integratie, omdat het sociale afstand verkleint en mensen in staat stelt *sociaal kapitaal* op te bouwen. Deze factoren kunnen de integratie in de ontvangende samenleving bevorderen. Bij hun uitleg over sociaal kapitaal verwijzen de auteurs naar de Franse socioloog Bourdieu (1986), die het begrip heeft geïntroduceerd. Hij definieert sociaal kapitaal als “(..) het geheel van bestaande en potentiële hulpbronnen dat voortvloeit uit het bezit van een meer of minder geïstitutioniseerd netwerk van relaties van onderlinge bekendheid en erkentelijkheid” (Bourdieu, 1986 in: Van Craen et al., 2007, p. 9). Hierbij legt hij het accent op relaties tussen individuen die al dan niet in het bezit zijn van deze (potentiële) hulpbronnen. Ook het SCP gebruikt sociaal kapitaal om contact tussen allochtonen en autochtonen te beschrijven (Dagevos & Gijsberts, 2008).

Ook Putnam (2000) kijkt naar connecties tussen individuen, maar plaatst deze in een maatschappelijke context. Het gaat hierbij om sociale netwerken van mensen waarbij maatschappelijk nuttige contacten, kennis en vaardigheden worden verworven, normen van wederkerigheid zich ontwikkelen en vertrouwen in de medemens wordt ontwikkeld. Putnam legt in zijn boek vooral de nadruk op het maatschappelijk belang van sociaal kapitaal, waarbij hij stelt dat de versterking of afbrokkeling van vertrouwen tussen burgers een gevolg is van de aanwezigheid van achtereenvolgens veel of weinig sociaal kapitaal in een samenleving. Als het over sociaal kapitaal gaat, maakt Putnam onderscheid tussen *bonding* en *bridging* sociaal kapitaal. *Bonding* of ‘verbindend’ kapitaal gaat over de versterking van etnisch-culturele banden binnen homogene groepen, en *bridging* of ‘overbruggend’ sociaal kapitaal gaat over het leggen van connecties tussen leden van verschillende etnisch-culturele groepen en heeft dus een heterogeen karakter. Ook kan *bridging* ertoe leiden dat de sociaal-culturele afstand tussen allochtonen en autochtonen wordt verkleind. In hun boek leggen Van Craen et al. (2007), in navolging van Bourdieu, de focus op relaties tussen individuen. De nadruk ligt vooral op de mate waarin individuen sociaal kapitaal vergaren in interactie met de omgeving. Bij het hebben van contacten met autochtonen maken zij onderscheid tussen twee soorten contacten: informele sociale contacten (contact met vrienden, buurtgenoten en kennissen) en contacten die ontstaan door deelname aan het verenigingsleven. Dit in lijn met andere onderzoeken, waar onderscheid wordt gemaakt tussen contact in de private sfeer (vrienden, burens en kennissen) enerzijds en contact in de publieke sfeer (arbeidsmarkt en verenigingsleven) anderzijds (Doorn et al., 2012). In deze thesis wordt echter enkel gekeken naar *informele* sociale contacten, dus contacten met vrienden, buurtgenoten en kennissen.

Uit analyses van Van Craen et al. (2007) blijkt dat het aantal jaren dat allochtonen in België woonachtig zijn een sterk positief verband heeft met het aantal contacten dat zij met autochtone Belgen hebben. Onderzoek uit Nederland bevestigt dit verband: verblijfsduur en lid zijn van de tweede generatie werken positief door op het aantal inter-etnische contacten (Martinovic, 2010; Vervoort, 2011). De verwachting bestaat daarom dat vluchtelingen die langer in Nederland verblijven meer contact zullen hebben met autochtone Nederlanders dan vluchtelingen die korter in Nederland verblijven. Uit bovenstaande bevindingen kan de volgende hypothese worden afgeleid:

H2: *Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven hebben meer contacten met autochtone Nederlanders dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven.*

Taal als assimilatiemiddel

Een goede beheersing van de Nederlandse taal wordt vaak gezien als een belangrijke indicator van *sociaal-culturele* integratie (Ackaert & Deschouwer, 1999; Driessen, 2004; Van Craen et al., 2007; Van Tubergen & Kalmijn, 2009; Dourleijn & Dagevos, 2011; Huijnk & Dagevos, 2012). Voornamelijk omdat taalkennis mensen in staat stelt om sociaal kapitaal op te bouwen. Deze verkregen netwerken en relaties bevorderen de integratie in de maatschappij (Bourdieu, 1986; Van Craen et al., 2007). Zo nemen migranten met een goede taalbeheersing makkelijker deel aan het maatschappelijk leven en worden de kansen op werk verhoogd. Ook verloopt het contact met de samenleving gemakkelijker, zoals tot uiting komt op straat, met instanties en op de school van de kinderen (Dourleijn & Dagevos, 2011). Daarnaast biedt het migranten de mogelijkheid om de cultuur van de meerderheidsgroep te internaliseren en zich zo met haar leden te identificeren (Van Craen et al., 2007). Taal wordt daarom ook wel gezien als een *assimilatiemiddel*, omdat het mensen in staat stelt om zich met een bepaalde groep te identificeren (Ackaert & Deschouwer, 1999).

Zowel Nederlandse als buitenlandse onderzoeken maken bij de bestudering van taal onderscheid tussen taalkennis en taalgebruik. Bij *taalkennis* gaat het er om in welke mate migranten de Nederlandse taal beheersen, terwijl het bij *taalgebruik* er om gaat in welke mate allochtonen daadwerkelijk Nederlands spreken (Dourleijn & Dagevos, 2011; Van Craen et al., 2007; Chiswick & Miller, 1998). In deze thesis zal echter enkel worden gekeken naar de taalkennis van niet-westerse vluchtelingen in Nederland.

Uit onderzoek blijkt de lengte van het verblijf (samen met opleidingsniveau) een belangrijke indicator te zijn voor een goede taalbeheersing. Zo zagen Chiswick en Miller (1998) dat migranten in de Verenigde Staten de Engelse taal beter beheersten naarmate zij langer in de VS verbleven. Andere onderzoeken bevestigen dit positieve verband: Van Craen et al. (2007) en Van Tubergen en Kalmijn (2002) vonden tevens dat verblijfsduur sterk positief samenhangt met taalbeheersing. Naar aanleiding van bovenstaande bevindingen kan de volgende hypothesen worden geformuleerd:

H3: *Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven hebben een betere beheersing van de Nederlandse taal dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven.*

Toenemende identificatie met het gastland

Aan de hand van klassieke integratietheorieën blijkt dat met de toename van de verblijfsduur en de opeenvolging van generaties in het gastland de identificatie met het gastland zal toenemen (Van Craen et al, 2007).³ Het Sociaal en Cultureel Planbureau beschrijft identificatie als volgt: “Identificatie heeft betrekking op de mate waarin een individu zich vereenzelvigd met het sociale systeem waarbinnen de integratie plaatsvindt en de mate waarin dit systeem hem of haar houvast geeft en het idee geeft erbij te horen” (Dourleijn & Dagevos, 2011, p. 190). Dat identificatie toeneemt, komt omdat migranten in de loop der jaren een affectieve en emotionele binding met het gastland en zijn bevolking ontwikkelen (Huijnk & Dagevos, 2012). Ook onderzoek naar de etnische identiteit van Canadese immigranten laat zien dat verblijfsduur een sterke predictor is voor identificatie met het gastland, in dit geval Canada. De resultaten laten zien dat hoe langer immigranten in Canada wonen, hoe meer zij zich identificeren met de Canadese nationaliteit (Walters, Phythian en Anisef, 2007). Onderzoek uit België van Van Craen et al. (2007) ondersteunt dit verband: uit analyses die een verklaring moeten geven voor de beleving van de Belgische identiteit onder Turken en Marokkanen blijkt het aantal jaren dat men in België woont een sterke invloed te hebben op het ‘zich Belg voelen’. Verblijfsduur lijkt dus een positieve predictor te zijn voor identificatie met het gastland. Hierop kan de volgende hypothese worden geformuleerd:

³ De term ‘gastland’ suggereert dat immigranten slechts voor korte tijd woonachtig zouden zijn in Nederland om vervolgens weer terug te keren naar het herkomstland. Deze thesis richt zich echter op niet-westerse vluchtelingen die al langere tijd woonachtig zijn in Nederland (variërend van 0 tot 15 jaar en langer) waarbij hun immigratie een permanent karakter heeft aangenomen (Dourleijn & Dagevos, 2011).

H4: *Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven identificeren zich meer met Nederland dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven.*

Maatschappelijk klimaat: ervaren acceptatie en discriminatie

Uit onderzoek blijkt dat veel migranten negatief oordelen over het maatschappelijke klimaat in Nederland. Zij voelen zich in beperkte mate geaccepteerd door autochtone Nederlanders en geven aan vaker discriminatie te ervaren (Huijnk & Dagevos, 2012; Gijsberts & Lubbers, 2009). Dit blijkt vooral voor hoger opgeleide migranten te gelden (Buijs, Demant & Hamdy, 2006; Gijsberts & Vervoort, 2009; Gijsberts & Dagevos, 2004). Het gevoel minder geaccepteerd te worden in de Nederlandse samenleving hangt samen met de negatieve beeldvorming van autochtone Nederlanders over etnische minderheden. Dit is het gevolg van het politieke klimaat ten aanzien van etnische minderheden dat in de afgelopen decennia aanzienlijk is veranderd (Van der Veer, 2006; Gijsberts & Lubbers, 2009). In de jaren '80 lag het accent nog op een multicultureel perspectief waarbij veel ruimte voor immigranten bestond voor de inbreng van eigen (religieuze) normen en waarden, maar sinds de jaren '90 en de opkomst van Pim Fortuyn in de Nederlandse politiek in 2001 is het accent verschoven naar het idee dat immigranten vooral moeten assimileren in de Nederlandse maatschappij (Doorn et al., 2012). Dit negatieve politieke klimaat ten aanzien van etnische minderheden heeft ertoe geleid dat zij dit klimaat ook als negatief zijn gaan *ervaren* (Huijnk & Dagevos, 2012).

Zoals gezegd worden contact met autochtone Nederlanders, beheersing van de Nederlandse taal en identificatie met Nederland gezien als kenmerken van sociaal-culturele integratie: migranten die meer contact hebben met autochtone Nederlanders, de Nederlandse taal beter beheersen en zich sterk identificeren met Nederland, zullen over het algemeen beter geïntegreerd zijn in de samenleving dan andere migranten (Dourleijn & Dagevos, 2011; Huijnk & Dagevos, 2012; Van Craen et al., 2007; Van Tubergen & Kalmijn, 2009; Driessen, 2004; Ackaert & Deschouwer, 1999). Ook bestaat, zoals blijkt uit de tweede hypothese, de verwachting dat niet-westerse vluchtelingen meer contact met autochtone Nederlanders zullen hebben naarmate zij langer in Nederland verblijven.

Interetnisch contact kan bij de autochtone meerderheidsgroep leiden tot een afname van vooroordelen ten aanzien van etnische minderheden (Pettigrew & Tropp, 2006), maar kan er ook toe leiden dat etnische minderheden in toenemende mate worden blootgesteld aan negatieve reacties door leden van de meerderheidsgroep (Doorn et al., 2012). Zoals uit de

theorie is gebleken wordt verondersteld dat migranten die langer in Nederland woonachtig zijn vaker contact met autochtone Nederlanders hebben (Martinovic, 2010; Vervoort, 2011). Omdat in deze thesis wordt gekeken naar informele sociale contacten, bestaat de verwachting dat migranten die meer informele sociale contacten hebben met autochtone Nederlanders gevoeliger zullen zijn voor culturele conflicten en mechanismen van buitensluiting, zoals discriminatie. Hieruit kan de volgende hypothese worden afgeleid:

H5: *Niet-westerse vluchtelingen die meer contact hebben met autochtone Nederlanders ervaren meer discriminatie dan niet-westerse vluchtelingen die minder contact hebben met autochtone Nederlanders.*

Bewustwording van het negatieve debat over de multiculturele samenleving

Uit de literatuur blijkt dat hoger opgeleide migranten vaker in aanraking komen met negatieve berichtgeving over de multiculturele samenleving dan lager opgeleide migranten, omdat zij de Nederlandse media en de berichtgeving over het politieke debat met betrekking tot culturele minderheden beter volgen (Buijs et al., 2006). Dit valt *deels* toe te schrijven aan een goede beheersing van de Nederlandse taal, omdat hoger opgeleide migranten de Nederlandse taal beter beheersen dan lager opgeleide migranten (Tolsma, Lubbers & Gijsberts, 2012; Peeters & D'Haenens, 2005). Eerder bleek al dat taalbeheersing afhankelijk is van het aantal jaren dat men woonachtig is in Nederland: hoe langer men al in Nederland woont, hoe beter hij of zij de Nederlandse taal zal spreken (Chiswick & Miller, 1998; Van Craen et al., 2007). Uit onderzoek van het SCP blijkt tevens dat migranten die de Nederlandse taal beter beheersen een negatiever maatschappelijk klimaat ervaren: zij geven aan minder acceptatie en meer discriminatie door autochtone Nederlanders te ervaren (Huijnk & Dagevos, 2012). Het gaat hierbij niet om persoonlijke ervaringen, maar om de perceptie van ervaren discriminatie van de etnische groep in het algemeen (Gijsberts & Vervoort, 2009). Op basis van bovenstaande theoretische veronderstellingen kan worden verwacht dat migranten die de Nederlandse taal beter beheersen een negatiever maatschappelijk klimaat zullen ervaren. Dit betekent dat zij ook meer discriminatie zullen ervaren. Hierop kan de volgende hypothese worden geformuleerd:

H6: *Niet-westerse vluchtelingen die de Nederlandse taal beter beheersen, ervaren meer discriminatie dan niet-westerse vluchtelingen die de Nederlandse taal minder goed beheersen.*

Rejection-disidentification

De in deze thesis geïntroduceerde alternatieve integratieparadox stelt dat een sterke integratie in de Nederlandse samenleving zal leiden tot meer ervaren discriminatie. Omdat identificatie met Nederland in deze thesis wordt gezien als een indicator van sociaal-culturele integratie, bestaat formeel gezien de verwachting dat vluchtelingen een hogere mate van discriminatie zullen ervaren naarmate zij zich meer identificeren met Nederland. Veel theorieën in de literatuur laten echter een tegenovergesteld verband zien, waardoor in deze thesis een *negatieve* relatie tussen identificatie met Nederland en ervaren discriminatie wordt verwacht: wanneer migranten zich meer met Nederland identificeren zullen zij *minder* discriminatie ervaren. Daarnaast blijkt uit de literatuur dat het verband vaak in omgekeerde richting wordt verondersteld: ervaren discriminatie leidt tot een verminderde identificatie met het gastland.

Een recente studie naar het psychisch welbevinden van immigranten in Finland van Jasinskaja-Lahti, Liebkind en Solheim (2009) bevestigt dit negatieve verband. De auteurs hebben een nieuw model ontwikkelt dat de relatie weergeeft tussen ervaren discriminatie, etnische en nationale identificatie, (psychisch) welbevinden en attitudes ten aanzien van de nationale *out-group*. Dit model wordt door de auteurs het *rejection-disidentification model* (RDIM) genoemd en stelt dat ervaren discriminatie onder immigranten leidt tot een vermindering van *nationale identificatie* (identificatie met het gastland). Het model is gebaseerd op het *rejection-identification model* (RIM) van Branscombe, Schmitt en Harvey (1999) dat juist stelt dat ervaren discriminatie tot een toename van *etnische identificatie* leidt (identificatie met het land van herkomst). Men zal zich sneller gaan identificeren met de eigen etnische groep om zo de negatieve impact van ervaren discriminatie op het psychische welbevinden te verminderen.

Wanneer etnische minderheden discriminatie ervaren door de meerderheidsgroep, wordt volgens het RDIM benadrukt dat hun status niet gelijk is aan die van de leden van de meerderheidsgroep. Op deze manier ontstaat een gevoel van ongelijkheid, wat er toe zal leiden dat leden van de minderheidsgroep de meerderheidsgroep minder zullen gaan waarderen. Kortom: identificatie met het gastland neemt af als gevolg van ervaren discriminatie door de meerderheidsgroep. Een bijkomend gevolg is dat leden van de minderheidsgroep, wanneer zij gedomineerd worden door de, in hun ogen, gedevalueerde meerderheidsgroep, zich zullen distantiëren van deze meerderheidsgroep (Verkuyten, 2007; Jasinskaja-Lahti et al., 2009; Fleischmann, 2011). Er wordt in dit model dus onderscheid gemaakt tussen een verminderde identificatie met het gastland enerzijds en het volledig

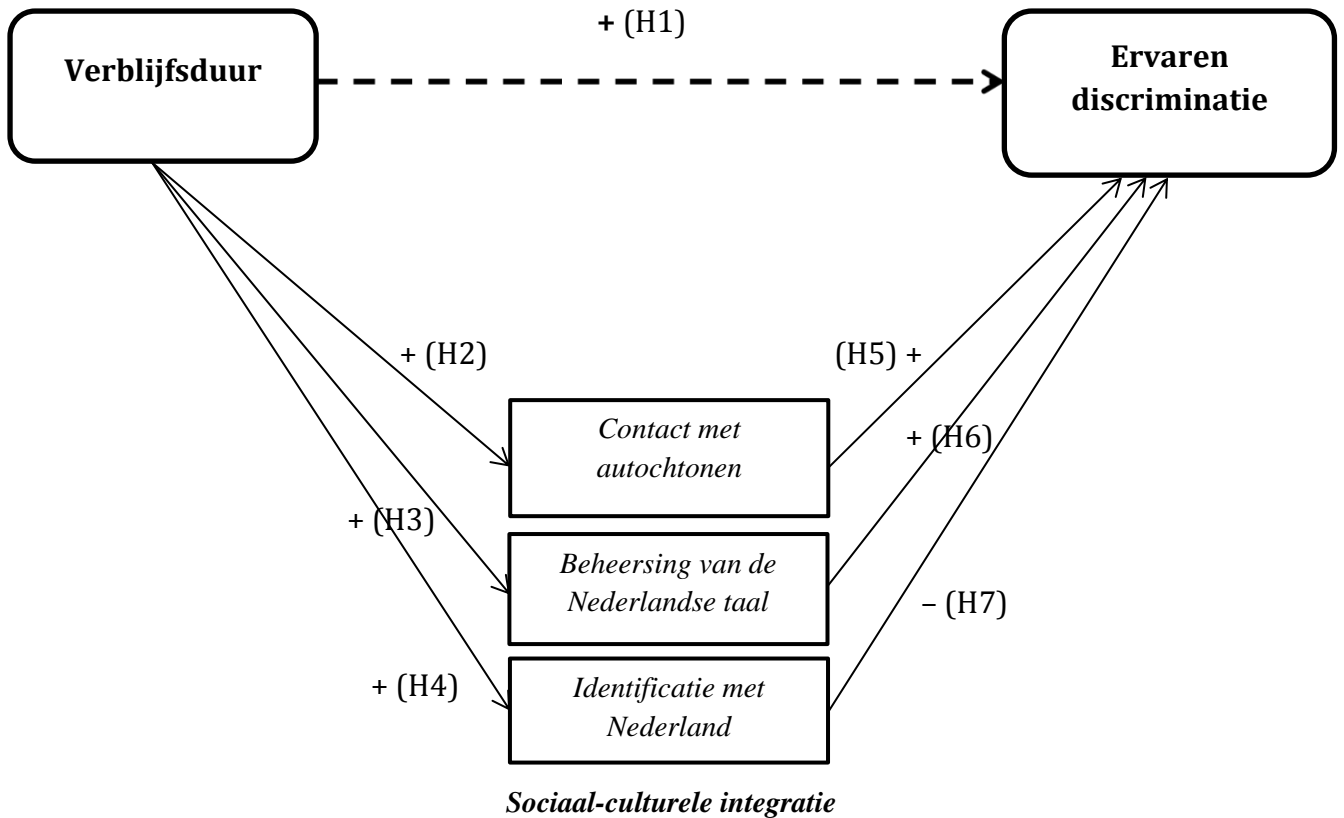
distantiëren van deze nationale identiteit anderzijds. In deze thesis wordt echter enkel gekeken naar het eerste aspect.

Uit bovenstaande theorie wordt kortom een negatieve relatie tussen identificatie met het gastland en ervaren discriminatie verondersteld. Dit leidt tot de verwachting dat migranten minder discriminatie zullen ervaren naarmate zij zich sterker identificeren met het gastland. Deze verwachting kan worden vertaald in de volgende hypothese:

H7: *Niet-westerse vluchtelingen die zich meer met Nederland identificeren zullen minder discriminatie ervaren dan niet-westerse vluchtelingen die zich minder met Nederland identificeren.*

Theoretisch model

Bovenstaande geformuleerde hypothesen kunnen worden samengevat in het onderstaande grafische model (zie Figuur 1). Hierin staat per hypothese de richting van het verwachte verband weergegeven en of er een positief (+) of negatief (–) effect wordt verwacht. Ook staat het hoofdverband weergegeven dat de relatie weergeeft tussen de onafhankelijke variabele ‘verblijfsduur’ en de afhankelijke variabele ‘ervaren discriminatie’.

Figuur 1: grafische weergave van de invloed van verblijfsduur op de mate van ervaren discriminatie onder niet-westerse vluchtelingen in Nederland, gemedieerd door indicatoren van sociaal-culturele integratie.

METHODE

Onderzoeksdesign

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van *secundaire data*: het betreft data van de in 2009 uitgevoerde ‘Survey Integratie Nieuwe Groepen’ (SING2009) dat door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) is opgezet en geeft inzicht in de (sociaal-culturele) integratie van zes zogenoemde *nieuwe groepen* in Nederland, namelijk: Iraniërs, Irakezen, Afghanen, Somaliërs, Polen en Chinezen. Daarnaast zijn er ook gegevens verzameld over autochtone Nederlanders die als referentiegroep zijn aangemerkt. Dit is gebeurd in opdracht van het ministerie van VROM (Directie Inburgering & Integratie). Het veldwerk, zoals het afnemen van de vragenlijst, organiseren van een pilotonderzoek en het verwerken van de gegevens, is uitgevoerd door onderzoeksbureau Veldkamp. In deze thesis zijn alle onderzoeksgegevens ontleend aan de SING2009-data die door het SCP vrij beschikbaar zijn gesteld. Het databestand is zeer omvangrijk en door middel van een vragenlijst is er op systematische wijze allerlei informatie verkregen over een grote groep respondenten. In deze thesis wordt dan ook gebruik gemaakt van een *kwantitatief* onderzoeksdesign, wat het analyseren en interpreteren van een omvangrijk databestand mogelijk maakt. Voor meer informatie over de verantwoording en uitvoering van de onderzoeksopzet verwijs ik door naar Dourleijn (2010).

Dataverzamelmethode en steekproef

In deze thesis wordt enkel gekeken naar vier groepen niet-westerse vluchtelingen in Nederland, namelijk: Iraniërs, Irakezen, Afghanen en Somaliërs. De overige drie groepen (Chinezen, Polen en een referentiegroep met autochtone Nederlanders) zijn bij dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. De totale steekproef bestaat uit $N = 3898$ respondenten: 996 Afghanen, 963 Irakezen, 981 Iraniërs en 958 Somaliërs. Van het aantal respondenten is 46,8% vrouw. Er is besloten om respondenten die niet hebben ingevuld tot welke groep zij behoren ($n = 85$) niet mee te rekenen tot de steekproef van deze thesis.⁴ Zij kunnen immers niet aan een specifieke groep worden toegewezen en kunnen daarom geen relevante bijdrage leveren aan het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen. De steekproef is aselekt getrokken door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), waarbij voor iedere groep een aparte *personensteekproef* is getrokken uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA).⁵ Dit maakt

⁴ Deze respondenten zijn *listwise* verwijderd, waardoor hun scores op andere variabelen ook niet zijn meegenomen bij de analyses (Field, 2005).

het trekken van een landelijke aselechte kanssteekproef mogelijk (Dourleijn, 2010). Voor het trekken van de steekproef heeft Veldkamp van te voren een schatting gemaakt. Voor de vier groepen niet-westerse vluchtelingen bedroeg dit responspercentage 50% à 55%. Op basis van dit percentage is besloten om per herkomstgroep 2.222 personen aselekt, verspreid over verschillende gemeenten in Nederland, te trekken. De groep Somaliërs vormt hierop een uitzondering, hier zijn 2.500 personen aselekt getrokken. Uiteindelijk was de gemiddelde respons voor de Afghaanse groep het hoogst: 49%. Het responspercentage bedroeg 48% voor de groep Iraakezen, 44% voor de groep Iraniërs en 38% voor de Somalische groep. Dit heeft geleid tot een gemiddeld responspercentage van 43%. Bij analyse van de respons bleek dat een vijfde van de personen op de uitgezette adressen wel een brief over het onderzoek hebben ontvangen, maar dat daarover geen informatie van de interviewer beschikbaar is. Veldkamp heeft besloten deze adressen tot de non-respons te rekenen. Bovenstaande responspercentages vallen daarom lager uit dan verwacht (Dourleijn, 2010).

Uiteindelijk zijn bij ongeveer 1000 respondenten per herkomstgroep via *face-to-face* interviews vragenlijsten afgenomen.⁶ Het gaat hier om personen vanaf 15 jaar die woonachtig zijn in Nederland, die zelf geboren zijn in één van de vier landen (eerste generatie) of waarvan één van de ouders in deze landen is geboren (tweede generatie). Om te bepalen tot welke etnische groep iemand behoort, is gekeken naar het eigen geboorteland en het geboorteland van minimaal één van de ouders. Op 1 januari 2009 waren er in Nederland in totaal 102.546 niet-westerse vluchtelingen van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische afkomst woonachtig. Zij vormen hiermee 5,7% van de totale niet-westerse bevolking in Nederland. Het aantal inwoners per groep bedroeg achtereenvolgens 31.330, 34.729, 23.526 en 12.961 (CBS, 2014).⁷ Het aantal respondenten per groep staat niet in verhouding met de doelpopulatie in Nederland per herkomstgroep. Zo valt bijvoorbeeld op dat de groep Somalische Nederlanders ongeveer twee keer zo klein is als het aantal Iraakse Nederlanders. Toch is de steekproef wel representatief voor het totaal aantal niet-westerse vluchtelingen in Nederland: de door het CBS getrokken steekproef vormt in alle opzichten een goede afspiegeling van de doelpopulatie. Zo zijn de verschillen in de verdeling naar inschrijvingsduur, leeftijd en geslacht in de GBA in alle gevallen onder de 2,5 procentpunt

⁶ Indien de respondent de Nederlandse taal niet (voldoende) beheerste, werd een vragenlijst overhandigd die vertaald was in de moedertaal van de respondent. Ook heeft Veldkamp waar nodig tweetalige interviewers ingezet om *selectieve respons* te voorkomen (Dourleijn, 2010). Daarnaast leidt de inzet van tweetalige interviewers tot een hogere respons (Dagevos et al., 2007).

⁷ De genoemde aantallen hebben betrekking op 2009, omdat de gebruikte data ook in het jaar 2009 is verzameld.

gebleven (Dourleijn, 2010). De vier groepen niet-westerse vluchtelingen worden ‘nieuw’ genoemd omdat zij niet behoren tot de vier ‘klassieke’ groepen migranten in Nederland: migranten van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse afkomst.

Analysemethoden

Zoals eerder vermeld worden bij het beantwoorden van de hoofdvraag zeven hypothesen getoetst. Bij het toetsen van deze hypothesen is per hypothese gebruik gemaakt van een *lineaire regressieanalyse*, waarbij de uitkomst van een afhankelijke variabele kan worden voorspeld door één of meerdere onafhankelijke variabelen (Field, 2005). Omdat per hypothese steeds één afhankelijke variabele wordt voorspeld (‘ervaren discriminatie’ en de drie mediators van sociaal-culturele integratie) door middel van meerdere predictoren (één onafhankelijke variabele in combinatie met verschillende controlevariabelen), wordt gebruik gemaakt van een *multiple regressieanalyse*.

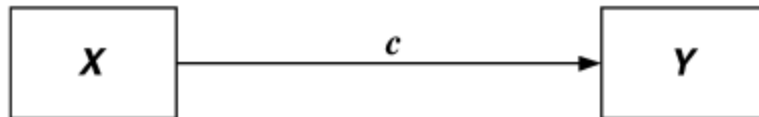
In totaal zijn er acht regressieanalyses uitgevoerd (zie Tabel 3 en 4). De eerste regressieanalyse heeft enkel betrekking op het hoofdverband en voorspelt de invloed van ‘verblijfsduur’ op ‘ervaren discriminatie’, waarbij rekening wordt gehouden met de verschillende controlevariabelen (H1, zie Tabel 3, Model 1). Bij de drie daaropvolgende analyses worden de drie mediators apart meegenomen in de analyse van het hoofdverband, alsook de controlevariabelen (H5, H6 en H7, zie achtereenvolgens Tabel 3, Model 2, 3 en 4). Vervolgens worden de drie mediators gezamenlijk, inclusief de controlevariabelen in de analyse meegenomen zodat zichtbaar wordt wat het mediatie-effect is van de drie indicatoren van sociaal-culturele integratie op het hoofdverband (Model 5). Daarnaast zijn er nog drie analyses uitgevoerd waarbij het verband tussen verblijfsduur en de drie mediators wordt getoetst (H2, H3 en H4, zie Tabel 4). Omdat alle hypothesen directioneel zijn geformuleerd, wordt in deze thesis gebruikt gemaakt van een *eenzijdige toets*.⁸

Mediatie en de Sobel test

Met behulp van de *Sobel test* is het mogelijk om per mediatie de statistische significantie van het verband te berekenen. Het in deze thesis gepresenteerde theoretische model (zie Figuur 1) veronderstelt dat het verband tussen de onafhankelijke variabele ‘verblijfsduur’ en de afhankelijke variabele ‘ervaren discriminatie’ gedeeltelijk (partieel) wordt gemedieerd door drie sub-dimensies van sociaal-culturele integratie. Deze drie sub-dimensies fungeren als

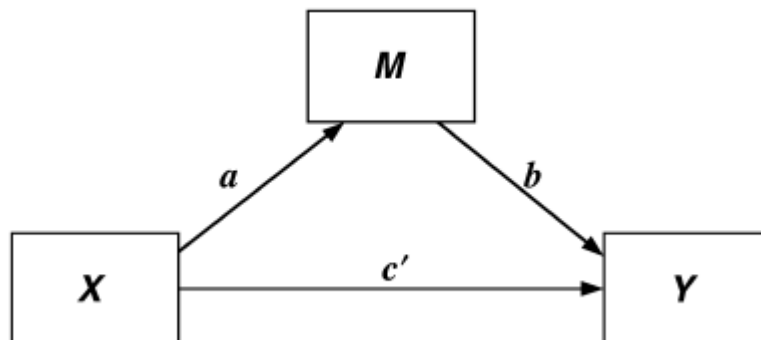
⁸ Bij een *directioneel* geformuleerde hypothese wordt in het verband al een richting aangegeven, waardoor er bij de regressieanalyse gebruik wordt gemaakt van een *eenzijdige toets* (Field, 2005).

mediatoren in het theoretische model. Volgens Baron en Kenny (1986) mag een variabele een mediator worden genoemd wanneer het in bepaalde mate bijdraagt aan de relatie tussen een predictor en het criterium (afhankelijke variabele). Eerst wordt simpelweg de relatie tussen de onafhankelijke variabele X en de afhankelijke variabele Y verwacht: dit wordt het totale effect van X op Y , of ook wel het *hoofdverband* genoemd (Preacher & Hayes, 2004). In onderstaand figuur wordt dit verband aangeduid met de letter c (zie Figuur 2a).

Figuur 2a: illustratie van het totale effect van X op Y (Preacher & Hayes, 2004).

Wanneer het verband tussen een predictor (X) en een criterium (Y) gedeeltelijk wordt gemedieerd door een mediator (M), ziet dit verband in een grafische weergave er als volgt uit (zie Figuur 2b):

Figuur 2b: illustratie van een partiële mediatie-design, waarbij het verband tussen X en Y indirect wordt beïnvloed door M (Preacher & Hayes, 2004).

In Figuur 2b staat a voor de regressiecoëfficiënt van het effect van de onafhankelijke variabele X op mediator M , b voor de regressiecoëfficiënt van het effect van M op de afhankelijke variabele Y , en c' duidt het hoofdeffect aan (wanneer gecontroleerd wordt voor M) (Preacher & Hayes, 2004).

Volgens Baron en Kenny (1986) is er sprake van een mediatie-effect wanneer aan drie voorwaarden wordt voldaan: (1) X is een significante voorspeller van Y ($c \neq 0$ in Figuur 2b), (2) X is een significante voorspeller van M ($a \neq 0$ in Figuur 2b), en (3) M is een significante voorspeller van Y ($b \neq 0$ in Figuur 2b), waarbij gecontroleerd wordt voor X

(Preacher & Hayes, 2004). Om het indirecte effect van X op Y via M te weten, wordt gebruik gemaakt van de *Sobel test*, een statistisch instrument dat meet of een mediatie significant is.⁹ Preacher en Leonardelli (2014) hebben een zogenaamde *online tool* ontwikkeld om dit mediatie-effect te kunnen berekenen. De test werkt alleen accuraat wanneer er sprake is van een grote steekproef. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een zeer grote steekproef (N = 3898), wat de test uiterst geschikt maakt.

Om de individuele sterkte van het mediatie-effect voor de drie mediators (*contact met autochtonen*, *beheersing Nederlandse taal* en *identificatie met Nederland*) te berekenen moet voor elke mediator de (ongestandaardiseerde) regressiecoëfficiënt van ‘verblijfsduur’ naar de mediator (*a*), van de mediator naar ‘ervaren discriminatie’ (*b*) en bijbehorende standaarddeviaties worden ingevuld (*a_s* en *b_s*). De test berekent vervolgens per mediator de *test statistic*, *standaarddeviatie* en bijbehorende (al dan niet significante) *p*-waarde. Hieruit kan ten slotte de sterkte en significantie van het mediatie-effect worden opgemaakt (Sobel, 1982).

Variabelen

Hieronder volgt per variabele een beknopte beschrijving van de wijze waarop het gebruikte concept is gemeten, welke bewerkingen zijn uitgevoerd om de verschillende concepten te operationaliseren en het percentage ontbrekende respondenten.

Ten eerste wordt de afhankelijke variabele *ervaren discriminatie* gemeten aan de hand van een enkel concept: ‘ervaren discriminatie op groepsniveau’. Hierbij is één vraag gesteld, namelijk: “Sommige mensen zeggen dat allochtonen door Nederlanders worden gediscrimineerd”. Antwoorden variëren van (1) ‘nooit’, (2) ‘bijna nooit’, (3) ‘af en toe’, (4) ‘vaak’ tot (5) ‘zeer vaak’. Antwoordcategorieën (6) ‘weet niet’ en (7) ‘geen antwoord/wil niet zeggen’ zijn als *missing* gecodeerd. Het aantal *missings* bedroeg 6,2% van de totale steekproef en zijn *pairwise* verwijderd.¹⁰

⁹ De *Sobel test* is een gespecialiseerde t-test en meet of een mediatie-effect significant is. Bij mediatie wordt de relatie tussen een onafhankelijke variabele X en een afhankelijke variabele Y indirect beïnvloed door de invloed van een derde variabele M (de mediator). Wanneer M in een lineaire regressieanalyse samen met X wordt toegevoegd, zal het effect van X afnemen, terwijl het effect van M significant zal blijven. De Sobel test biedt een methode om te bepalen of de vermindering van het effect op X, wanneer een mediator M bij de analyse wordt gevoegd, tot een significante vermindering zal leiden. Dit betekent dat het mediatie-effect statistisch significant is (Sobel, 1982).

¹⁰ Bij *pairwise deletion* worden per respondent enkel de scores die als *missing* zijn aangemerkt niet meegenomen in de analyse. Hun scores op andere variabelen worden zo wel in de analyse meegenomen (Field, 2005).

Ten tweede is er de onafhankelijke variabele *verblijfsduur*, die aangeeft hoelang een respondent al in Nederland woonachtig is. Om dit concept te meten wordt er één vraag gesteld: “hoelang bent u al woonachtig in Nederland?”. Antwoordcategorieën op de vragenlijst variëren van: (1) ‘0-5 jaar’, (2) ‘5-10 jaar’, (3) ‘10-15 jaar’ en (4) ‘15 jaar en langer’. Hierna zijn de waarden gehercodeerd zodat van elke categorie het gemiddelde kon worden berekend: (2.5) ‘0-5 jaar’, (7.5) ‘5-10 jaar’, (12.5) ‘10-15’ jaar en (17.5) ‘15 jaar en langer’ in Nederland. Hiervoor is gekozen zodat de toegeschreven waarden daadwerkelijk staan voor het gemiddeld aantal jaar per categorie. Van de laatste categorie (15 jaar en langer) is besloten om, in lijn met voorgaande categorieën 17,5 jaar als uitgangspunt te nemen. Het aantal *missings* bedroeg 2,3% en zijn *pairwise* verwijderd.

Ten derde zijn er in de theoretische inleiding drie *subdimensies* geïntroduceerd die gezamenlijk de sociaal-culturele integratie van niet-westerse vluchtelingen in Nederland beogen te meten. Per subdimensie wordt gebruik gemaakt van één concept: a. Contact met autochtone Nederlanders, b. Beheersing van de Nederlandse taal en c. Identificatie met Nederland.

- a. *Beheersing van de Nederlandse taal*; om dit concept te meten zijn drie verschillende vragen gesteld, namelijk: (1) “Heeft u, als u een gesprek in het Nederlands heeft, vaak, soms of nooit moeite met de Nederlandse taal?”, (2) “Heeft u bij het lezen van kranten, brieven of folders vaak, soms of nooit moeite om de Nederlandse taal te begrijpen?” en (3) “En heeft u moeite met het schrijven in het Nederlands?”, waarbij de antwoordcategorieën varieerden van (1) ‘nee nooit’, (2) ‘ja, soms/een beetje’ tot (3) ‘ja, vaak moeite’. Deze drie items zijn vervolgens omgepoold in (1) ‘ja, vaak moeite’, (2) ‘ja, soms/een beetje’ en (3) ‘nee nooit’, zodat een lage score voor ‘slechte taalbeheersing’ staat, en een hoge score voor ‘goede taalbeheersing’.¹¹ Daarnaast is een factoranalyse uitgevoerd waaruit bleek dat de drie items voldoende hoog met elkaar samenhangen zodat zij tot één factor zijn samengevoegd. Ten slotte is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd waaruit de interne consistentie van de schaal *hoog* bleek te zijn met een verklaarde variantie van 80% en een Cronbach’s Alfa van .87 (De Heus, 1995). Het aantal *missings* bedroeg 0,1% en zijn *pairwise* verwijderd.

¹¹ Om een (multipel) regressieanalyse correct uit te voeren is het noodzakelijk dat de antwoordcategorieën van alle factoren in eenzelfde richting worden gehercodeerd. Bij het oorspronkelijke databestand van het SCP was dit niet altijd het geval.

- b. *Contact met autochtone Nederlanders*; bij het meten van dit concept zijn drie verschillende vragen gesteld: (1) “Hoe vaak hebt u contact met autochtone vrienden of kennissen?”, (2) “Hoe vaak hebt u contact met autochtone buren of buurtgenoten?” met antwoordcategorieën: (1) ‘elke dag’, (2) ‘elke week’, (3) ‘elke maand’, (4) ‘een paar keer per jaar’ en (5) ‘nooit/minder dan 1 keer per jaar’. Daarnaast is ook de vraag gesteld (3): “Gaaf u in uw vrije tijd vaak, soms of nooit om met autochtone Nederlanders?” met als antwoordcategorieën: (1) ‘vaak’, (2) ‘soms’, (3) ‘nooit’. De waarden van de drie items zijn gehercodeerd zodat een lagere score staat voor ‘weinig contact’, en een hoge score voor ‘veel contact’. De drie items zijn met een factoranalyse samengevoegd tot één factor. Hierna is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd waaruit blijkt dat de schaal een verklaarde variantie van 64,31% heeft. De betrouwbaarheid van de schaal is *hoog* met een Cronbach’s Alfa van .72 (De Heus et al., 1995). Bij deze factor zijn 1,2% *missings pairwise* verwijderd.¹²
- c. *Identificatie met Nederland*; hier zijn twee vragen gesteld: (1) “In hoeverre voelt u zich Nederlander?” en (2) “In hoeverre bent u er trots op om Nederlander te zijn?”, waarbij antwoorden op een 5-punts Likertschaal variëren van (1) ‘heel sterk’ tot (5) ‘helemaal niet’. De twee items zijn vervolgens omgepoold zodat de schaal loopt van (1) ‘helemaal niet’ tot (5) ‘heel sterk’. Een bivariate correlatieanalyse (*Pearson’s* methode) wijst uit dat de twee items voldoende hoog met elkaar correleren ($r = .50$), wat erop wijst dat zij mogen worden samengevoegd tot één factor. Van de data is 2,3% *missing*. Deze data zijn *pairwise* verwijderd.

Ook zijn er vier controlevariabelen meegenomen bij het analyseren van de onderzoeksgegevens: *etnische afkomst*, *opleidingsniveau*¹³, *geslacht* en *leeftijd*. *Etnische afkomst* (herkomstgroep van de respondent) is gemeten met de volgende vraag: “In welk land bent u geboren?”. Antwoordcategorieën waren (1) ‘Afghanistan’, (2) ‘Irak’, (3) ‘Iran’ en (4) ‘Somalië’. Drie dummy-variabelen zijn aangemaakt voor de groep Irakezen, Iraniërs en Somaliërs, waarbij de categorie ‘Afghanen’ als referentiecategorie is aangeduid. De variabele

¹² Omdat bijna 50% van de respondenten geen antwoord heeft gegeven op de vraag of iemand in zijn of haar vrije tijd ‘nooit’, ‘soms’ of ‘vaak’ met autochtone Nederlanders omgaat (vraag 3), is bij het analyseren van de data aangegeven dat SPSS alle respondenten moet meenemen die op minstens één van de drie vragen antwoord hebben gegeven. Hierdoor kon het totale percentage *missings* op deze schaal drastisch worden verminderd naar 1,2%.

¹³ Met *opleidingsniveau* wordt bedoeld: hoogst behaalde opleiding van de respondent, *inclusief* huidige opleiding schoolgaanden.

opleidingsniveau is gemeten door één vraag te stellen: “Wat is de hoogste schoolopleiding die u buiten Nederland heeft gedaan? U hoeft van deze opleiding geen diploma te hebben behaald”. Antwoordcategorieën varieerden van (1) ‘lager onderwijs/basisonderwijs’, (2) ‘lager beroepsonderwijs’, (3) ‘middelbaar algemeen voortgezet onderwijs’, (4) ‘middelbaar algemeen beroepsonderwijs’, (5) ‘hoger algemeen en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs’, (6) ‘hoger beroepsonderwijs’ tot (7) ‘wetenschappelijk onderwijs’. Deze data zijn uiteindelijk gehercodeerd naar de volgende categorieën: (1) ‘max bao’, (2) ‘vbo/mavo’, (3) ‘mbo/havo/vwo’, (4) ‘hbo/wo’. Het percentage *missings* bedroeg 2,5% en zijn *pairwise* verwijderd. Daarnaast is gevraagd naar het *geslacht* van de respondent. Deze variabele is gehercodeerd naar een dummy-variabele met waarden (0) ‘man’ en (1) ‘vrouw’, waarbij de categorie ‘man’ als referentiecategorie is aangemerkt. Negen respondenten hebben hun geslacht niet ingevuld en zijn als *missing* aangemerkt. Deze respondenten zijn *pairwise* verwijderd. De variabele *leeftijd* ten slotte is gemeten door te vragen naar het geboortejaar van de respondent. Een voorwaarde van het CBS, dat de data heeft aangeleverd, was echter dat in het uiteindelijke bestand de antwoorden moesten worden opgedeeld in categorieën om zo de anonimiteit van de respondenten te waarborgen. Daarom is de variabele leeftijd opgedeeld in drie categorieën: (1) ‘15-25 jaar’, (2) ‘25-45 jaar’ en (3) ‘45 jaar en ouder’. Deze variabele is vervolgens gehercodeerd in twee dummy-variabelen zodat zij in de regressieanalyses konden worden meegenomen. De categorie 15-25 jaar is hierbij als referentiecategorie gebruikt. Van de data is 0,3% *missing*. Deze *missings* zijn *pairwise* verwijderd.

RESULTATEN

Beschrijvende resultaten

In Tabel 1 staat per etnische groep schematisch het *bereik* (minimum en maximum), het *gemiddelde* en de *standaarddeviatie* van alle variabelen weergegeven. Ook staat per groep het aantal respondenten vermeld. Het totale gemiddelde voor de variabele ‘ervaren discriminatie’ (bereik: 1 – 5) ligt iets hoger dan 2.5, wat aangeeft dat de vier groepen niet-westerse vluchtelingen zeggen ‘af en toe’ het idee hebben dat zij als groep worden gediscrimineerd. Van de vier groepen vluchtelingen zeggen de Iraniërs het vaakst het gevoel te hebben dat zij als groep worden gediscrimineerd ($M = 2.92$, $SD = 0.90$). Voor alle groepen ligt de gemiddelde verblijfsduur (bereik: 2.5 tot 17.5) in Nederland op 12.21, wat aangeeft dat zij gemiddeld 10 tot 15 jaar in Nederland woonachtig zijn. Zoals eerder vermeld zijn er geen gegevens beschikbaar over het precieze aantal jaar dat zij woonachtig zijn in Nederland. De groep Iraniërs woont gemiddeld het langst in Nederland ($M = 14.16$, $SD = 4.37$). De vier groepen vluchtelingen hebben gemiddeld genomen redelijk vaak contact met autochtone Nederlanders (bereik: 1 – 5): samen scoren zij een gemiddelde van 3.31, wat betekent dat zij elke maand minstens één keer contact hebben met autochtone vrienden, kennissen of buurtgenoten. Somaliërs hebben het vaakst contact met autochtone Nederlanders ($M = 3.41$, $SD = 1.21$). De vier groepen niet-westerse vluchtelingen beheerst de Nederlandse taal (bereik: 1 – 3) gemiddeld goed met een score van 2.23 ($SD = 0.67$). De groep Iraniërs beheerst de taal het beste: zij scoren een gemiddelde van 2.35 ($SD = 0.65$), wat aangeeft dat zij bijna nooit moeite hebben met lezen, schrijven en het volgen van een gesprek. Alle vier de groepen vluchtelingen identificeren zich min of meer hetzelfde met Nederland (bereik: 1 – 5): het gemiddelde per groep ligt rond het totale gemiddelde ($M = 3.49$, $SD = 0.79$), wat aangeeft dat zij zich redelijk sterk Nederlander voelen en redelijk trots zijn om Nederlander te zijn. Van alle respondenten zijn de Iraniërs gemiddeld genomen het hoogst opgeleid (bereik: 1 – 4, $M = 3.13$, $SD = 0.91$), wat betekent dat zij vooral mbo, havo of vwo onderwijs hebben genoten. Daarnaast is een *Pearson’s* correlatietoets uitgevoerd waarbij de verbanden tussen de verschillende variabelen zijn weergegeven in Tabel 2. Uit te tabel valt af te lezen dat de drie mediators zwak tot matig met elkaar correleren, waardoor er geen sprake is van *multicollineariteit* (Field, 2005).

Tabel 1: Bereik en gemiddelden (*SD*) voor alle (on)afhankelijke variabelen, per herkomstgroep.

	Afghanen (N=996)		Irakezen (N=963)		Iraniërs (N=981)		Somaliërs (N=958)		Total (N=3898)		
	Range	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ervaren discriminatie	1 - 5	2.67	(0.96)	2.60	(0.99)	2.92	(0.90)	2.56	(1.02)	2.69	(0.98)
Verblijfsduur	2.5 - 17.5	11.54	(3.51)	11.75	(4.23)	14.16	(4.37)	12.67	(5.04)	12.21	(4.43)
<i>Mediërende variabelen</i>											
Contact met autochtone Nederlanders	1 - 5	3.33	(1.19)	3.21	(1.18)	3.28	(1.13)	3.41	(1.21)	3.31	(1.18)
Beheersing Nederlandse taal	1 - 3	2.18	(0.69)	2.18	(0.67)	2.35	(0.65)	2.20	(0.67)	2.23	(0.67)
Identificatie met Nederland	1 - 5	3.48	(0.74)	3.52	(0.78)	3.47	(0.86)	3.49	(0.78)	3.49	(0.79)
<i>Controlevariabelen</i>											
Opleidingsniveau	1 - 4	2.65	(1.13)	2.67	(1.13)	3.13	(0.91)	2.03	(1.05)	2.63	(1.13)
Geslacht (ref: man)		45,0%		43,1%		43,9%		55,4%		46,8%	
Leeftijd 15 - 25	1 - 3	29,5%		19,4%		17,3%		25,3%		22,9%	
25 - 45	1 - 3	43,9%		52,5%		44,0%		67,6%		51,9%	
45 en ouder	1 - 3	26,3%		27,9%		38,5%		6,5%		24,9%	

Bron: SCP (SING2009, eigen bewerking). De *range* geeft de minimum en de maximumscore per variabele weer, *M* = gemiddelde; *SD* = Standaarddeviatie; *N* = aantal respondenten.

Tabel 2: *Pearson's correlaties tussen afhankelijke en onafhankelijke variabelen.*

Variabele	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Verblijfsduur respondent	-							
2 Ervaren discriminatie	.154**	-						
3 Contact met autochtone Nederlanders	.069**	.006	-					
4 Beheersing Nederlandse taal	.270**	.166*	.318**	-				
5 Identificatie met Nederland	.119**	-.114**	.233**	.179**	-			
6 Geslacht	-.057**	-.020	-.057**	-.084**	-.075**	-		
7 Leeftijd	.174**	-.055**	-.260**	-.412**	-.044**	-.052**	-	
8 Opleidingsniveau	.191**	.175**	.121**	.358**	.072**	-.135**	.034*	-

Bron: SCP (SING2009, eigen bewerking)

** $p < .01$; * $p < .05$ (eenzijdig getoetst).

Hypothesen

In het eerder besproken theoretisch model staan alle verwachte verbanden grafisch weergegeven (zie Figuur 1). Deze verbanden zijn uitgewerkt in de vorm van zeven hypothesen: één die het hoofdverband tussen verblijfsduur en ervaren discriminatie weergeeft (H1), drie hypothesen waarbij de invloed van verblijfsduur op de drie mediërende variabelen wordt getoetst (H2, H3 en H4) en drie hypothesen waarbij de drie mediërende variabelen de mate van ervaren discriminatie proberen te voorspellen (H5, H6 en H7). Om de hypothesen te toetsen zijn acht multipale lineaire regressieanalyses uitgevoerd waarin ook de vier controlevariabelen zijn opgenomen. Hieronder worden de hypothesen nogmaals weergegeven en wordt per hypothese aangegeven of zij al dan niet significant blijken te zijn.

Allereerst is gekeken of er een direct effect van verblijfsduur op ervaren discriminatie bestaat (H1). Dit hoofdverband wordt getoetst doormiddel van een lineaire multipale regressieanalyse, waarbij de onafhankelijke variabele ‘verblijfsduur’ een predictor is voor de afhankelijke variabele ‘ervaren discriminatie’ (zie Tabel 3, Model 1). In dit model zijn ook de controlevariabelen *etnische afkomst*, *geslacht*, *leeftijd* en *opleidingsniveau* opgenomen. De eerste hypothese luidt als volgt: “*Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven ervaren meer discriminatie dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven*” (H1). In Tabel 4 staat voor elke hypothese de bijbehorende regressiecoëfficiënt (β) en standaarddeviatie (SD) vermeld. Hieruit kan worden afgeleid dat het effect van verblijfsduur op ervaren discriminatie positief en significant is ($\beta = 0.029$, $SD = 0.004$, $p < .01$): hoe langer de vier groepen niet-westerse vluchtelingen in Nederland woonachtig zijn, hoe meer zij het idee hebben als groep te worden gediscrimineerd. De hypothese kan daarom worden bevestigd. Bij het kijken naar verschillen tussen de vier etnische groepen is de Afghaanse groep als referentiecategorie gebruikt. Dit betekent dat de scores op de drie andere groepen worden afgezet tegen de groep Afghaanse vluchtelingen. We zien hier dat de groep Iraniërs significant verschilt ten opzichte van de groep Afghanen ($\beta = 0.141$, $SD = 0.047$, $p < .01$), wat betekent dat zij meer discriminatie ervaren dan de groep Afghaanse vluchtelingen. Ook de groep Somaliërs verschilt significant van de referentiegroep, zij het negatief ($\beta = -0.113$, $SD = 0.048$, $p < .05$), wat betekent dat zij significant *minder* discriminatie ervaren dan de groep Afghanen. Ook is het effect significant voor opleidingsniveau ($\beta = 0.115$, $SD = 0.016$, $p < .01$): iemand ervaart meer groepsdiscriminatie naarmate hij of zij hoger is opgeleid. Tevens blijken niet-westerse vluchtelingen van 45 jaar en ouder minder groepsdiscriminatie te ervaren dan jongere vluchtelingen tussen de 15 en 25 jaar ($\beta = -0.261$, $SD = 0.049$, $p < .01$). Geslacht (‘vrouw zijn’) blijkt geen significante invloed te hebben ($p >$

.05). Het percentage verklaarde variantie van het model is 5,9%. Dit betekent dat 5,9% van de spreiding in de scores van de mate van ervaren discriminatie wordt verklaard door de verblijfsduur van de respondent.

Daarnaast is gekeken naar de invloed van verblijfsduur op de drie mediërende variabelen: contact met autochtone Nederlanders (H2), beheersing van de Nederlandse taal (H3) en identificatie met Nederland (H4) (zie Tabel 4). De tweede hypothese kijkt naar de invloed van verblijfsduur op de variabele ‘contact met autochtone Nederlanders’ en luidt als volgt: *“Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven hebben meer contact met autochtone Nederlanders dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven”* (H2). Een lineaire multiële regressieanalyse wijst uit dat het effect positief en significant is ($\beta = 0.023$, $SD = 0.004$, $p < .01$): hoe langer niet-westerse vluchtelingen in Nederland verblijven, hoe *meer* contact zij hebben met autochtone Nederlanders. De tweede hypothese kan daarom worden bevestigd. Het model heeft een verklaarde variantie van 9,8%, wat betekent dat 9,8% van de variantie van de mate van contact wordt verklaard door de lengte van het verblijf van de respondent.

De derde hypothese kijkt naar de invloed van verblijfsduur op de beheersing van de Nederlandse taal: *“Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven hebben een betere beheersing van de Nederlandse taal dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven”* (H3). Uit de regressieanalyse blijkt dit effect inderdaad positief significant te zijn ($\beta = 0.042$, $SD = 0.002$, $p < .01$). Dit leidt er toe dat ook de derde hypothese kan worden bevestigd. De spreiding in de scores van taalbeheersing wordt voor 38,3% door de lengte van het verblijf van de respondent verklaard.

De vierde hypothese kijkt naar de invloed van verblijfsduur op identificatie met Nederland: *“Niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven identificeren zich meer met Nederland dan niet-westerse vluchtelingen die korter in Nederland verblijven”* (H4). Uit de regressieanalyse blijkt dit positieve verband inderdaad significant te zijn ($\beta = 0.042$, $SD = 0.002$, $p < .01$), waardoor ook de vierde hypothese kan worden bevestigd. 2,9% van de variantie van de mate van identificatie met Nederland wordt verklaard door de lengte van het verblijf van de respondent.

Hypothese vijf kijkt naar de invloed van contact op ervaren groepsdiscriminatie. Deze luidt: *“Niet-westerse vluchtelingen die meer contact hebben met autochtone Nederlanders ervaren meer discriminatie dan niet-westerse vluchtelingen die minder contact hebben met autochtone Nederlanders”* (H5). In Tabel 3 staat de invloed van de drie verschillende mediërende variabelen op de afhankelijke variabele ‘ervaren discriminatie’ schematisch

weergegeven. Dit effect (zie Model 2) is significant ($\beta = -0.034$, $SD = 0.015$, $p < .01$), maar het verband blijkt negatief te zijn: meer contact met autochtone Nederlanders leidt juist tot *minder* ervaren discriminatie. De hypothese wordt, hoewel significant, verworpen. Het hebben van contact met autochtone Nederlanders verklaart 6,1% van de variatie in de scores van ervaren discriminatie.

De zesde hypothese kijkt naar de relatie tussen taalbeheersing en ervaren discriminatie en luidt als volgt: “*Niet-westerse vluchtelingen die de Nederlandse taal beter beheersen, ervaren meer discriminatie dan niet-westerse vluchtelingen die de Nederlandse taal minder goed beheersen*” (H6). Uit de regressieanalyse blijkt taalbeheersing inderdaad een **positieve**, significante predictor te zijn voor ervaren discriminatie ($\beta = 0.081$, $SD = 0.031$, $p < .01$) en de hypothese kan daarom worden bevestigd. Verder blijkt dat 6,1% van de variantie van de mate van ervaren discriminatie wordt verklaard door taalbeheersing.

Ten slotte luidt de laatste hypothese: “*Niet-westerse vluchtelingen die zich meer met Nederland identificeren zullen minder discriminatie ervaren dan niet-westerse vluchtelingen die zich minder met Nederland identificeren*” (H7). Uit de regressieanalyse blijkt dat het negatieve verband inderdaad significant is ($\beta = -0.189$, $SD = 0.021$, $p < .01$). In de theoretische inleiding is eerder aangegeven dat de richting van het verband loopt van ‘identificatie met Nederland’ naar ‘ervaren discriminatie’ om consistent te blijven met het theoretische model. Omdat de regressiecoëfficiënt van het verband tussen de twee variabelen negatief is, kan worden geconcludeerd dat naarmate niet-westerse vluchtelingen zich meer identificeren met Nederland, zij *minder* discriminatie ervaren (zie Tabel 3, Model 4). Ook de zevende hypothese kan worden bevestigd. 8,2% van de variantie in de mate van ervaren discriminatie kan worden verklaard door de mate waarin een respondent zich identificeert met Nederland.

Tabel 3: (Multipele) lineaire regressieanalyse van onafhankelijke en controlevariabelen op ervaren discriminatie.

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
	β	SD	β	SD	β	SD	β	SD	β	SD
Verblijfsduur	.029**	(.004)	.029**	(.004)	.025**	(.004)	.033**	(.004)	.028**	(.004)
Contact met autochtone Nederlanders			-.034**	(.015)					-.019	(.015)
Beheersing Nederlandse taal					.081**	(.031)			.134**	(.031)
Identificatie met Nederland							-.189**	(.021)	-.193**	(.021)
Herkomstgroep respondent (ref: Afghanen)	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Irakezen	-.084	(.045)	-.091*	(.045)	-.087	(.045)	-.071	(.045)	-.082	(.045)
Iraniërs	.141**	(.047)	.140**	(.047)	.136**	(.047)	.129**	(.047)	.121**	(.047)
Somaliërs	-.113*	(.048)	-.112*	(.048)	-.115*	(.048)	-.097*	(.048)	-.101*	(.048)
Opleidingsniveau	.115**	(.016)	.118**	(.016)	.101**	(.017)	.120**	(.015)	.099**	(.017)
Geslacht (vrouw)	.009	(.033)	.005	(.033)	.014	(.033)	-.016	(.033)	-.009	(.033)
Leeftijd (ref: 15-25)	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
25 - 45	-.062	(.041)	-.083	(.042)	-.016	(.045)	-.085*	(.041)	-.021	(.045)
45 en ouder	-.261**	(.049)	-.289**	(.050)	-.188**	(.056)	-.282**	(.048)	-.176**	(.056)
Constante	2.123**	(.073)	2.243**	(.088)	1.979**	(.091)	2.737**	(.101)	2.578**	(.115)
R ²	.059		.061		.061		.082		.087	

Bron: SCP (SING2009, eigen bewerking).

De beschreven coëfficiënten zijn ongestandaardiseerd. β = regressiecoëfficiënt; SD = standaarddeviatie; R^2 = verklaarde variantie.* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$ (eenzijdig getoetst).

Tabel 4: *Multipele lineaire regressieanalyse op de drie (afhankelijke) mediators, gemeten met verblijfsduur en controlevariabelen.*

	Contact met autochtone Nederlanders		Beheersing Nederlandse taal		Identificatie met Nederland	
	β	<i>SD</i>	β	<i>SD</i>	β	<i>SD</i>
Verblijfsduur	.023**	(.004)	.042**	(.002)	.022**	(.003)
Herkomstgroep respondent (ref: Afghanen)	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Irakezen	-.079	(.052)	.045*	(.024)	.052	(.036)
Iraniërs	-.111*	(.054)	.071**	(.025)	-.090*	(.037)
Somaliërs	.103	(.055)	.032	(.026)	.030	(.038)
Opleidingsniveau	.113**	(.018)	.180**	(.008)	.029*	(.012)
Geslacht (vrouw)	-.121**	(.038)	-.064**	(.018)	-.089**	(.026)
Leeftijd (ref: 15-25)	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
25-45	-.639**	(.048)	-.567**	(.022)	-.146**	(.033)
45 en ouder	-.882**	(.056)	-.917**	(.026)	-.123**	(.039)
Constante	3.346**	(.084)	1.763**	(.039)	3.280**	(.058)
R^2	.098		.383		.029	

Bron: SCP (SING2009, eigen bewerking).

De beschreven coëfficiënten zijn ongestandaardiseerd. β = regressiecoëfficiënt; *SD* = standaarddeviatie; R^2 = verklaarde variantie.

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$ (eenzijdig getoetst).

Significantie van controlevariabelen

In Tabel 3 en 4 staan ook de resultaten met betrekking tot de controlevariabelen vermeld. In Tabel 3 (zie Model 5) wordt bovenop verblijfsduur, contact met autochtone Nederlanders, beheersing van de Nederlandse taal en identificatie met Nederland ook nog gecontroleerd voor herkomstgroep, opleidingsniveau, geslacht en leeftijd. Een lineaire multipele regressieanalyse wijst uit dat Iraniërs significant meer discriminatie ervaren dan Afghanen ($\beta = 0.121$, $SD = 0.047$, $p < .01$), terwijl Somaliërs significant minder discriminatie dan Afghanen zeggen te ervaren ($\beta = -0.101$, $SD = 0.048$, $p < .05$). Voor opleidingsniveau is het effect ook significant: hoger opgeleide vluchtelingen ervaren meer discriminatie dan lager opgeleide vluchtelingen ($\beta = 0.099$, $SD = 0.017$, $p < .01$). Tevens blijkt het effect significant te zijn voor leeftijd: niet-westerse vluchtelingen van 45 jaar en ouder ervaren minder discriminatie dan vluchtelingen uit de jongere referentiecategorie. De groep Irakezen blijkt niet significant te verschillen van de groep Afghanen met betrekking tot het ervaren van discriminatie en vrouwen blijken niet significant te verschillen van mannen. Ook ervaren vluchtelingen van 25 – 45 jaar niet significant meer discriminatie dan vluchtelingen van 15 – 25 jaar. Model 5 verklaart 2,8% meer variantie ten opzichte van Model 1, wat betekent dat het toevoegen van de drie mediators in de regressieanalyse leidt tot een hogere verklaarde variantie. Daarnaast is het effect van de verschillende controlevariabelen op ervaren discriminatie verminderd na toevoeging van de drie mediators.

In Tabel 4 staan de controlevariabelen vermeld waarbij gekeken wordt naar de invloed van verblijfsduur op de drie mediators. Iraniërs hebben significant minder contact met autochtonen dan Afghanen ($\beta = -0.111$, $SD = 0.054$, $p < .01$), en hoger opgeleide migranten hebben significant meer contact met autochtonen dan lager opgeleide vluchtelingen ($\beta = 0.113$, $SD = 0.018$, $p < .01$). Ook hebben vrouwen minder contact dan mannen ($\beta = -0.121$, $SD = 0.038$, $p < .01$) en hebben middelbare (25 tot 45 jaar) en oudere (45 jaar en ouder) migranten minder contact met autochtonen dan jongere migranten (achtereenvolgens $\beta = -0.639$, $SD = 0.048$, $p < .01$ en $\beta = -0.882$, $SD = 0.056$, $p < .01$).

Daarnaast beheersen Iraniërs en Irakezen de Nederlandse taal beter dan Afghanen (achtereenvolgens $\beta = 0.071$, $SD = 0.025$, $p < .01$ en $\beta = 0.045$, $SD = 0.024$, $p < .05$). Ook is het effect significant voor opleidingsniveau ($\beta = 0.180$, $SD = 0.008$, $p < .01$) en voor vrouwen ($\beta = -0.064$, $SD = 0.018$, $p < .01$). Daarnaast beheersen vluchtelingen van middelbare en oudere leeftijd de Nederlandse taal slechter dan jongere vluchtelingen tussen de 15 en 25 jaar (achtereenvolgens $\beta = -0.567$, $SD = 0.022$, $p < .01$ en $\beta = -0.917$, $SD = 0.026$, $p < .01$).

Ten slotte identificeren Iraniërs zich minder met Nederland dan Afghanen ($\beta = -0.090$, $SD = 0.037$, $p < .05$), terwijl hoger opgeleiden zich meer met Nederland identificeren dan lager opgeleiden ($\beta = 0.029$, $SD = 0.012$, $p < .05$). Vrouwen identificeren zich minder met het gastland dan mannen ($\beta = -0.089$, $SD = 0.026$, $p < .01$), en middelbare en oudere migranten identificeren zich minder met Nederland dan jongere migranten (achtereenvolgens $\beta = -0.146$, $SD = 0.033$, $p < .01$ en $\beta = -0.123$, $SD = 0.039$).

Mediatie-effect

Om het mediatie-effect met behulp van de Sobel-test te berekenen, wordt gekeken naar het regressiemodel waarin de drie mediators en bijbehorende controlevariabelen tegelijkertijd zijn opgenomen. Dit model staat weergegeven in Tabel 3 (zie Model 5). Hoewel de mediator ‘contact met autochtonen’ opzichzelfstaand wel significant is (zie Model 2), blijkt uit het model waarin ook voor de twee andere mediators wordt gecontroleerd dat deze *niet* significant is ($p > .05$). Het is daarom niet zinvol om een Sobel test uit te voeren voor de mediator ‘contact met autochtonen’. De mediators ‘beheersing van de Nederlandse taal’ en ‘identificatie met Nederland’ zijn wel significant en het mediatie-effect blijkt na berekening met de Sobel test statistisch significant te zijn voor zowel ‘taalbeheersing’ (*test-statistic*: 4.23, $p < .01$) als voor ‘identificatie met Nederland’ (*test-statistic*: -5.73, $p < .01$). Twee van de drie mediators voorspellen dus gedeeltelijk de relatie tussen de lengte van het verblijf en de mate van ervaren discriminatie. De invloed van het hoofdverband blijkt te zijn afgenomen nadat gecontroleerd is voor de drie mediators: de regressiecoëfficiënt van verblijfsduur heeft een waarde van 0.028 (zie Model 5) ten opzichte van 0.029 in het initiële model (zie Model 1). Hoewel de afname van het effect van ‘verblijfsduur’ op ‘ervaren discriminatie’ gering is, blijkt deze toch statistisch significant te zijn na toevoeging van de mediators ‘beheersing van de Nederlandse taal’ en ‘identificatie met Nederland’. Dit betekent dat het hoofdeffect gedeeltelijke wordt gemedieerd door ‘taalbeheersing’ en ‘identificatie met Nederland’ en er kortom sprake is van partiële mediatie op het hoofdeffect.

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

In deze thesis is getracht om een verklaring te geven voor het bestaan van een *alternatieve* integratieparadox onder vier zogenaamde ‘nieuwe’ groepen migranten in Nederland: niet-westerse vluchtelingen van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische afkomst. Eerder onderzoek naar het bestaan van de integratieparadox kijkt voornamelijk naar opleidingsniveau als predictor voor ervaren (groeps)discriminatie. Dit onderzoek is vernieuwend omdat – in tegenstelling tot eerder onderzoek – nu is gekeken naar de *lengte van het verblijf* als voorspeller voor ervaren groepsdiscriminatie (Buijs et al., 2006; Huijnk & Dagevos, 2012; Gijsbert & Vervoort, 2009; Doorn et al., 2012). Daarnaast blijkt bestaand onderzoek naar de integratieparadox onder niet-westerse vluchtelingen schaars te zijn: veel onderzoek heeft zich tot dusver vooral gericht op de vier grote groepen ‘klassieke’ migranten in Nederland (Gijsberts & Vervoort, 2009; Doorn et al., 2012). Ook heeft dit onderzoek zich specifiek gericht op *niet-westerse vluchtelingen* in Nederland en levert daarom een sociaalwetenschappelijke kennisbijdrage aan het bestaan van een alternatieve integratieparadox onder deze vier groepen. Omdat bestaand onderzoek naar de integratieparadox vooral kwalitatief van aard is, vormt het kwantitatieve en systematische onderzoeksdesign van deze thesis een nuttige aanvulling op het tekort aan bestaand grootschalig kwantitatief onderzoek naar de integratieparadox. Tevens vormt dit onderzoek een aanvulling op bestaande wetenschappelijke kennis over de sociaal-culturele integratie van de vier grootste niet-westerse vluchtelingengroepen in Nederland.

In deze thesis is onderzocht of niet-westerse vluchtelingen meer groepsdiscriminatie ervaren naarmate zij langer in Nederland verblijven, en in welke mate dit verschil kan worden toegeschreven aan verschillen in sociaal-culturele integratie. In dit onderzoek is gekeken naar *ervaren* discriminatie onder vluchtelingen; er hoeft dus feitelijk gezien geen sprake te zijn van discriminatie (Andriessen et al., 2014). Daarnaast is de nadruk gelegd op het ervaren van discriminatie op *groepsniveau*, waarbij is gekeken in welke mate vluchtelingen het idee hebben dat zij als groep worden gediscrimineerd (Taylor et al., 1994). Er zijn zeven directionele hypothesen geformuleerd die samen een antwoord moeten geven op deze onderzoeksvraag. Bij het toetsen van de hypothesen is gebruik gemaakt van verschillende lineaire multipale regressieanalyses. Hierbij is gebruik gemaakt van reeds bestaande data dat afkomstig is van een door het SCP in 2009 uitgevoerde *survey* naar de (sociaal-culturele) integratie van ‘nieuwe’ groepen migranten in Nederland.

De eerste hypothese had betrekking op het hoofdverband en keek naar de relatie tussen verblijfsduur en ervaren groepsdiscriminatie. Uit de resultaten blijkt dat, wanneer gecontroleerd wordt voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en etnische herkomst, niet-westerse vluchtelingen inderdaad meer discriminatie op groepsniveau ervaren naarmate zij langer in Nederland woonachtig zijn. Eerder onderzoek van het SCP bevestigde al dat vluchtelingen in Nederland meer discriminatie ervaren naarmate zij hoger zijn opgeleid (Dourleijn & Dagevos, 2011; Doorn et al., 2012), maar in deze thesis blijkt ook de lengte van het verblijf een significante voorspeller te zijn voor het ervaren van groepsdiscriminatie onder vluchtelingengroepen in Nederland.

De tweede hypothese keek naar de relatie tussen verblijfsduur en contact met autochtone Nederlanders. De resultaten laten zien dat het verband positief significant is: niet-westerse vluchtelingen die langer in Nederland verblijven hebben meer informele sociale contacten met autochtone Nederlanders. Dit ondersteunt de theorie van Bourdieu (1986), die stelt dat migranten meer sociaal kapitaal opbouwen naarmate zij langer in het gastland verblijven. Zij maken hierbij gebruik van *bridging*, waarbij connecties tussen leden van verschillende etnisch-culturele groepen worden gelegd (Putnam, 2007).

De derde hypothese legde het verband tussen verblijfsduur en beheersing van de Nederlandse taal, waarbij werd verwacht dat vluchtelingen de taal beter beheersen naarmate zij langer in Nederland woonachtig zijn. Deze verwachtingen zijn ontstaan uit het idee dat migranten taal als assimilatiemiddel gebruiken: het stelt hen in staat om zich te identificeren met een bepaalde groep (Ackaert & Deschouwer, 1999). De verworven taalkennis stelt hen in staat om sociaal kapitaal op te bouwen wat hun integratie in de maatschappij zal bevorderen (Bourdieu, 1986; Van Craen et al., 2007). Daarnaast nemen migranten met een goede taalbeheersing gemakkelijker deel aan het maatschappelijk leven, wat hun kansen op werk verhoogd en het contact met de samenleving gemakkelijker doet verlopen (Dourleijn & Dagevos, 2010).

De vierde hypothese voorspelde een positief verband tussen verblijfsduur en identificatie met Nederland. Uit de resultaten blijkt dat niet-westerse vluchtelingen zich inderdaad sterker met Nederland identificeren naarmate zij langer in Nederland verblijven. Waarschijnlijk hebben langer verblijvende vluchtelingen in de loop der jaren een emotionele en affectieve binding met het gastland en zijn bevolking ontwikkeld, waardoor zij zich sterker met Nederland zijn gaan identificeren (Huijnk & Dagevos, 2012).

Bij de vijfde hypothese werd gekeken naar het effect van contact op ervaren discriminatie. Er werd verwacht dat naarmate vluchtelingen meer informele sociale contacten

hebben met autochtone Nederlanders, zij meer groepsdiscriminatie zullen ervaren. Uit de resultaten blijkt dat het effect weliswaar significant is, maar het verband negatief loopt: vluchtelingen ervaren *minder* algemene discriminatie naarmate zij meer contact hebben met autochtone Nederlanders. Enerzijds lijkt deze uitkomst in strijd met het verwachte idee dat interetnisch contact ertoe leidt dat etnische minderheden in toenemende mate worden blootgesteld aan negatieve reacties door leden van de meerderheidsgroep (Doorn, Scheepers & Dagevos, 2012), maar anderzijds bevestigt het de theorie van Pettigrew & Tropp (2006), die stellen dat interetnisch contact leidt tot een vermindering van vooroordelen over etnische minderheden bij de autochtone meerderheidsgroep. Dit kan ertoe leiden dat niet-westerse vluchtelingen minder discriminatie zullen ervaren (Huijnk & Dagevos, 2012).

De zesde hypothese keek naar het verband tussen taalbeheersing en ervaren discriminatie: verwacht werd dat niet-westerse vluchtelingen meer groepsdiscriminatie zullen ervaren naarmate zij de Nederlandse taal beter beheersen. Uit de resultaten blijkt dit verband inderdaad significant te zijn. Deze bevinding bevestigt onderzoek van het SCP waaruit blijkt dat migranten een negatiever maatschappelijk klimaat ervaren naarmate zij de taal beter beheersen: zij ervaren minder acceptatie en meer discriminatie door autochtone Nederlanders (Huijnk & Dagevos, 2012). Het bevestigt tevens bestaande literatuur waarin gesteld wordt dat hoger opgeleide migranten, deels dankzij een goede beheersing van de Nederlandse taal, vaker in aanraking komen met negatieve berichtgeving over de multiculturele samenleving dan lager opgeleide migranten omdat zij de Nederlandse media en de berichtgeving over het politieke debat met betrekking tot culturele minderheden beter volgen (Tolsma et al., 2012; Peeters & D’Haenens, 2005).

Ten slotte werd bij de zevende hypothese verwacht dat naarmate niet-westerse vluchtelingen zich meer met Nederland identificeren, zij minder algemene groepsdiscriminatie zullen ervaren. Uit de resultaten blijkt het verband inderdaad negatief te zijn, wat in overeenstemming is met eerder onderzoek en een bevestiging is van de *rejection-disidentification* theorie van Jasinskaja-Lahti et al. (2009). Deze theorie stelt dat migranten zich minder met het gastland zullen identificeren naarmate zij meer discriminatie ervaren.

Na berekening van de *Sobel test* blijkt het mediatie-effect voor de mediators ‘beheersing van de Nederlandse taal’ en ‘identificatie met Nederland’ statistisch significant te zijn. Dit blijkt niet te gelden voor de mediator ‘contact met autochtone Nederlanders’. Dit betekent dat niet-westerse vluchtelingen meer discriminatie ervaren naarmate zij langer in Nederland zijn en dat dit effect gedeeltelijk gemedieerd wordt door drie indicatoren van sociaal-culturele

integratie. Uit de resultaten blijkt dat het hoofdeffect afneemt wanneer gecontroleerd wordt voor de drie indicatoren van sociaal-culturele integratie, wat betekent dat er sprake is van partiële mediatie. Uiteindelijk kan geconcludeerd worden dat vluchtelingen die langer in Nederland woonachtig zijn, beter geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving en dat zij meer discriminatie op groepsniveau ervaren als gevolg van een goede beheersing van de Nederlandse taal. Ervaren discriminatie blijkt af te nemen wanneer men zich sterker met Nederland identificeert. Tevens blijkt dat het hebben van meer informele sociale contacten met autochtone Nederlanders opzichzelfstaand weliswaar tot significant minder ervaren discriminatie leidt, maar dat dit verband niet significant is wanneer wordt gecontroleerd voor de overige mediators en controlevariabelen.

De bevindingen van deze thesis leiden tot een aantal interessante implicaties. Allereerst is gebleken dat er sprake is van een paradox onder niet-westerse vluchtelingen in Nederland: juist diegenen die beter sociaal-cultureel geïntegreerd zijn ervaren meer groepsdiscriminatie dan diegenen die minder goed geïntegreerd zijn. Zoals vermeld druist deze uitkomst in tegen het populaire beeld dat beter geïntegreerde migranten minder (groeps)discriminatie zouden ervaren (Gordon, 1964; Alba & Nee, 2003; Tolsma et al., 2012). Het feit dat beter geïntegreerde vluchtelingen zeggen een negatiever maatschappelijk klimaat te ervaren duidt er wellicht op dat beleid van de overheid, dat erop gericht is om migranten te laten integreren in de Nederlandse samenleving, tekort schiet.

Daarnaast blijkt uit deze thesis dat verblijfsduur een significante voorspeller is voor de mate van sociaal-culturele integratie van niet-westerse vluchtelingen in Nederland. De lengte van het verblijf blijkt kortom een factor van betekenis te zijn waar bij eerder onderzoek naar de integratieparadox nog geen rekening mee is gehouden. Bestaand onderzoek heeft zich immers vooral gericht op de invloed van opleidingsniveau als indicator voor sociaal-culturele integratie (Buijs et al., 2006; Gijsberts & Dagevos, 2009; Doorn et al., 2012). Het is daarom van belang dat toekomstig onderzoek naar de integratieparadox zich meer zal richten op de verblijfsduur als indicator van sociaal-culturele integratie.

Ook kent deze studie een aantal beperkingen. Ten eerste wordt er een causale relatie verondersteld tussen de mate van identificatie met Nederland en het ervaren van groepsdiscriminatie: in het theoretisch kader wordt verwacht dat een sterkere identificatie met Nederland zal leiden tot minder ervaren groepsdiscriminatie. Dit verband blijkt niet eenduidig te zijn. Uit de literatuur is gebleken dat het verband voornamelijk in tegenovergestelde

richting wordt verwacht, waarbij ervaren discriminatie een predictor voor de afname van identificatie met het gastland blijkt te zijn (Jasinskaja-Lahti et al., 2009). Uit de onderzoeksresultaten blijkt weliswaar dat het verband tussen identificatie met Nederland en ervaren groepsdiscriminatie negatief is, maar het blijft onduidelijk of niet-westerse vluchtelingen minder groepsdiscriminatie ervaren als gevolg van een toegenomen identificatie met Nederland, of dat een afname van ervaren groepsdiscriminatie leidt tot toenemende identificatie met Nederland.

Ten tweede is gesproken over de theorie van blootstelling of *theory of exposure*: het idee dat hoger opgeleide migranten sneller worden blootgesteld aan het huidige negatieve (politieke) debat over de integratieproblematiek dan lager opgeleide migranten, omdat zij beter geïnformeerd zijn door diverse media zoals televisie, radio en kranten (Buijs et al., 2006). In deze thesis wordt verondersteld dat vluchtelingen die de Nederlandse taal beter beheersen beter op de hoogte zijn van het negatieve maatschappelijke debat over de integratie van migranten in Nederland en als gevolg hiervan meer groepsdiscriminatie zullen ervaren. Hoewel uit eerder onderzoek blijkt dat de invloed van media een belangrijke rol spelen bij het ervaren van discriminatie onder migranten (Gijsberts & Vervoort, 2009; Doorn et al., 2012), is in deze thesis het daadwerkelijk gebruik van media buiten beschouwing gelaten.

Ook blijkt uit de resultaten dat vluchtelingen van 45 jaar en ouder significant meer discriminatie ervaren dan jongere vluchtelingen van 15 tot 25 jaar. Het zou kunnen dat oudere vluchtelingen ook al langer in Nederland woonachtig zijn, waardoor het effect van leeftijd op ervaren groepsdiscriminatie niet eenduidig is. Vervolgonderzoek is nodig waarbij een interactie-effect tussen verblijfsduur en leeftijd wordt onderzocht zodat duidelijk wordt wat de invloed van beide variabelen is op de mate van ervaren groepsdiscriminatie. In deze thesis is gebruik gemaakt van een zeer grote steekproef, waardoor de gevonden resultaten generaliseerbaar zijn naar de totale doelpopulatie in Nederland.

REFERENTIES

- Ackaert, L., & Deschouwer, K. (1999). De relatie tussen taal en identiteit bij de Brusselse migranten. In M. Swyngedouw, K. Phalet, & K. Deschouwer (Red.), *Minderheden in Brussel. Sociopolitieke houdingen en gedragingen* (pp. 215-244). Brussel: VUBpress.
- Alba, R.D., & Nee, V. (2003). *Remaking The American Mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Andriessen, I., Dagevos, J., Nievers, E., & Boog, I. (2007). *Discriminatiemonitor niet-Westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Andriessen, I., Fernee, H., & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African-Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135-149.
- Buijs, F. J., Demant, F., & Hamdy, A. (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014). *CBS Statline*. Geraadpleegd op 10-3-'14.
- Chiswick, B., & Miller, P.W. (1998). English language fluency among immigrants in the United States. *Research in Labor Economics*, 17, 151-200.
- Cose, E. (1993). *The rage of privileged class*. New York: Harper & Row.
- Crosby, F. (1984). The Denial of Personal Discrimination. *American Behavioral Scientist*, 27(3), 371-386.
- Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie: over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).
- Dagevos, J., & Gijsberts, M. (2008). Over dubbele bindingen en verbinden en verheffen. In P. Schnabel, R. Bijl, & J. de Hart (Red.), *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Dagevos, J., Gijsberts, M., Kappelhof, J., & Vervoort, M. (2007). *Survey Integratie Minderheden 2006: Verantwoording van de opzet en uitvoering van een survey onder Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen en een autochtone vergelijkingsgroep*. Den Haag: SCP.
- De Heus, P., Leeden, R. van der, & Gazendam, B. (1995). Hoofdstuk 11: Schaalconstructie. In *Toegepaste data-analyse: technieken voor niet-experimenteel onderzoek in de sociale wetenschappen* (pp. 173-194). Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg.
- De Vroome, T., Martinovic, B., & Verkuyten, M. (2014). The Integration Paradox: Level of Education and Immigrants' Attitudes towards Natives and the Host Society. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, in press.
- Doorn, M. van, Scheepers, P., & Dagevos, J. (2013). Explaining the Integration Paradox Among Small Immigrant Groups in the Netherlands. *International Migration & Integration*, 14, 381-400.
- Dourleijn, E. (2010). *Survey Integratie Nieuwe Groepen 2009*. Verantwoording van de opzet en uitvoering van een survey onder Afghaanse, Iraanse, Iraakse, Somalische, (kort verblijvende) Poolse en Chinese Nederlanders en een autochtone Nederlandse vergelijkingsgroep. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dourleijn, E., & Dagevos, J. (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Driessen, G. (2004). De taalsituatie van Caribische en Mediterrane immigranten. Ontwikkelingen in taalvaardigheid en taalkeuzes in Antilliaanse, Surinaamse, Turkse en Marokkaanse gezinnen gedurende de periode 1995-2003. *Migrantenstudies*, 20(2), 74-93.
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: Sage Publications.
- Fleischmann, F. (2011). *Second-generation Muslims in European societies. Comparative perspectives on education and religion*. Dissertatie, Universiteit van Utrecht.
- Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2004). Concentratie en wederzijdse beeldvorming tussen autochtonen en allochtonen. *Migrantenstudies*, 20(3), 145-168.
- Gijsberts, M., & Liedema, J. (2012). Opleidingsniveau van niet-schoolgaanden en leerprestaties in het basisonderwijs. In M. Gijsberts, W. Huijnk, & J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M., & Lubbers, M. (2009). Wederzijdse beeldvorming. In M. Gijsberts &

- J. Dagevos (Red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 254-290). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M., Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Jaarrapport Integratie 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M., & Vervoort, M. (2009). Beeldvorming onder hoger opgeleide allochtonen. Waarom is er sprake van een integratieparadox? *Sociologie*, 5(3), 406-429.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Opinions*. New York: Oxford University Press.
- Gurr, T. R. (1970). *Why men rebel*. Princeton: Princeton University Press.
- Hochschild, J. (1995). *Facing up the American dream: race, class, and the soul of the nation*. Princeton: Princeton University Press.
- Hox, J. (1998). Er is nieuws onder de zon. Nieuwe oplossingen voor oude problemen. *Kwantitatieve methoden*, 19, 95-118.
- Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hutnik, N. (1991). *Ethnic Minority Identity*. Oxford: Oxford University Press.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., & Solheim, E. (2009). To Identify or Not To Identify? National Disidentification as an Alternative Reaction to Perceived Ethnic Discrimination. *Applied Psychology*, 58(1), 105-128.
- Köbben, A.J.F. (1985). Oordeel en discriminatie. In J. Sperna Weiland & J.H.P. Paelinck (red.), *Etnische minderheden* (p.53-67). Boom: Amsterdam.
- Martinovic, B. (2010). *Interethnic contacts: a dynamic analysis of interaction between immigrants and natives in Western countries*. Utrecht: Utrecht University.
- Muller, P. (2011). Identificatie, acceptatie en discriminatie. In E. Dourleijn & J. Dagevos (Red.), *Vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (pp. 190-206). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Peeters, A.L. & D'Haenens, L. (2005). Bridging or bonding? Relationships between integration and media use among ethnic minorities in the Netherlands. *Communications*, 30(2), 201-231.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect

- effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 36, 717-731.
- Preacher, K. J., & Leonardelli, G. J. (2014). Calculation for the Sobel test: An interactive calculation tool for mediation tests. Retrieved from: <http://quantpsy.org/sobel/>
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Runciman, W. G. (1966). *Relative deprivation and social justice: a study of attitudes to social inequity in twentieth-century England*. Berkeley: University of California Press.
- Sobel, M. E. (1982). Asymptotic confidence intervals for indirect effects in structural equation models. In S. Leinhardt (Ed.), *Sociological Methodology 1982* (pp. 290-312). Washington DC: American Sociological Association.
- Taylor, J. E., Wright, S. C., & Porter, L. E. (1994). Dimensions of perceived discrimination: the personal/group discrimination discrepancy. In M. P. Zanna & J. M. Olson (Eds.), *The Psychology of Prejudice: The Ontario Symposium* (Vol. 7, pp. 233-255). Hillsdale: Erlbaum.
- Ten Teije, I., Coenders, M., & Verkuyten, M. (2013). The paradox of integration: Immigrants and their attitude toward the native population. *Social Psychology*, 44(4), 278-288.
- Tolsma, J. (2009). Ethnic Hostility among Ethnic Majority and Minority Groups in the Netherlands. An Investigation into the Impact of Social Mobility Experiences, the Local Living Environment and Educational Attainment on Ethnic Hostility. *Dissertatie*.
- Tolsma, J., Lubbers, M., & Coenders, M. (2008). Collective threat and interethnic marriage. *European Sociological Review*, 24 (2), 215-230.
- Tolsma, J., Lubbers, M. en Gijsberts, M. (2012). Education and Cultural Integration among Ethnic Minorities and Natives in The Netherlands: A Test of the Integration Paradox. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(5), 793–813.
- Van Craen, M., Vancluysen, K., & Ackaert, J. (2007). *Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat*. Brugge: Vanden Broele.
- Van Tubergen, F., & Kalmijn, M. (2002). Tweede taalverwerving en taalgebruik onder Turkse en Marokkaanse immigranten in Nederland: investering of gelegenheid? *Migrantenstudies*, 18(3), 156-177.
- Van Tubergen, F., & Kalmijn, M. (2009). Language proficiency and usage among immigrants in the Netherlands. Incentives or opportunities? *European Sociological Review*, 25(2), 169-182.

- Veenman, J. (2003). Discriminatie op de arbeidsmarkt. De resultaten van Nederlands onderzoek. *Beleid en Maatschappij*, 30(2), 90-99.
- Verkuyten, M. (2007). Religious group identification and inter-religious relations: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(3), 341-357.
- Verkuyten, M. (2014). *Identity and cultural diversity. What social psychology can teach us.* Routledge: London.
- Vervoort, M. (2011). *Living together apart? Ethnic concentration in the neighbourhood and ethnic minorities' social contacts and language practices.* Dissertatie, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Walters, D., Phythian, K., & Anisef, P. (2007). The Acculturation of Canadian Immigrants: Determinants of Ethnic Identification with the Host Society. *Canadian Review of Sociology*, 44(1), 37-61.